

Fous

Illes Balears

a cura de
Sebastià Serra Busquets

Direttore responsabile

Antonella EMINA

Direttore editoriale

Luciano GALLINARI

Segreteria di redazione

Esther MARTÍ SENTAÑES

Comitato di redazione

Grazia BIORCI, Maria Eugenia CADEDDU, Monica CINI, Alessandra CIOPPI, Riccardo CONDRÒ, Gessica DI STEFANO, Yvonne FRACASSETTI, Raoudha GUEMARA, Maria Grazia KRAWCZYK, Maurizio LUPO, Alberto MARTINENGO, Maria Grazia Rosaria MELE, Maria Giuseppina MELONI, Sebastiana NOCCO, Michele M. RABÀ, Riccardo REGIS, Oscar SANGUINETTI, Giovanni SERRELI, Giovanni SINI, Luisa SPAGNOLI, Patrizia SPINATO BRUSCHI, Federica SULAS, Massimo VIGLIONE, Isabella Maria ZOPPI

Comitato scientifico

Luis ADÃO DA FONSECA, Sergio BELARDINELLI, Michele BRONDINO, Lucio CARACCILO, Dino COFRANCESCO, Daniela COLI, Miguel Ángel DE BUNES IBARRA, Antonio DONNO, Giorgio ISRAEL, Ada LONNI, Massimo MIGLIO, Anna Paola MOSSETTO, Michela NACCI, Emilia PERASSI, Adeline RUCQUOI, Flocel SABATÉ i CURULL, Gianni VATTIMO, Cristina VERA DE FLACHS, Sergio ZOPPI

Comitato di lettura

In accordo con i membri del Comitato scientifico, la Direzione di RiMe sottopone a referee, in forma anonima, tutti i contributi ricevuti per la pubblicazione

Responsabile del sito

Claudia FIRINO

RiMe – Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea (<http://rime.to.cnr.it>)

Direzione: via S. Ottavio, 20 -10124 TORINO -I

Tel. +39 011670 3790 -Fax +39 0118124359

Segreteria editoriale: via G.B. Tuveri 128 -09129 CAGLIARI -I

Telefono: +39 0704036 35 / 70 -Fax: +39 070498118

Redazione: rime@isem.cnr.it (invio contributi)

Indice

RiMe 13/1

- Alessandra Cioppi
Le Carte reali di Martino I, re d'Aragona, riguardanti l'Italia. Il perché dell'edizione di una fonte 5-29
- Cecilia Eleonora Melella
La prensa de la inmigración europea en Buenos Aires durante los siglos XIX y XX: funciones y características. / The European immigrant newspapers in the nineteenth and twentieth in Buenos Aires: functions and features 31-54
- Nadia Venturini
Tre musei e un monumento. La memoria del movimento afroamericano per i diritti civili 55-94
- Isabella Maria Zoppi
L'Alguer-alchimia di Franca Masu: una voce, un linguaggio, una musica 95-118

Focus

Un esguard contemporani sobre les Illes Balears

- Sebastià Serra Busquets - Gabriel Mayol Arbona
Les mobilitzacions ciutadanes a les Illes Balears en defensa del territori i la llengua a final del segle XX i XXI 121-155
- Rafel Puigserver Pou
Premsa local a una illa mediterrània: la Premsa Forana de Mallorca 157-171
- Elisabeth Ripoll Gil
Immigració interior i moviment associatiu a Mallorca: dels anys Cinquanta a l'actualitat 173-202

Rassegne e Recensioni

- Giovanni Serreli
XXXIII Jornades d'Estudis Històrics Locals: El milenario de la Taifa: Dénia-islas Baleares (1013-1115) Palma di Maiorca, 28-29 ottobre 2014 205-212

RiMe 13/2

¿Órganos técnicos o instrumentos políticos? Las comisiones de trabajo de las instituciones parlamentarias y representativas.

a cura di

M. Betlem Castellà – Esther Martí

M. Betlem Castellà – Esther Martí	5-8
<i>Introducción</i>	
Olivetta Schena	9-29
<i>Funzione e composizione della commissione degli “examinadors de greuges” nei Parlamenti del Regno di Sardegna (secc. XV-XVI). Prime note</i>	
Anna Maria Oliva	31-51
<i>Le commissioni per il donativo nei Parlamenti del regno di Sardegna tra tardo Medio evo e prima Età moderna</i>	
Esther Martí Sentañes	53-85
<i>Procuradores y consejos asesores de las ciudades reales en las Cortes catalanas y en los parlamentos sardos del siglo XV</i>	
Giovanni Sini	87-115
<i>Aspetti assembleari del Braccio ecclesiastico durante il XIV e il XV secolo nel Principato di Catalogna e nel Regno di Sardegna</i>	
Eduard Martí Fraga	117-156
<i>La composición de las novenas de la Diputación y las conferencias con el Consell de Cent en la segunda mitad del siglo XVII</i>	
Neus Ballbé	157-166
<i>Tra centrale e locale: interferenze ed ingerenze di potere a Napoli durante il vicereame austriaco (1707-1734)</i>	
M. Betlem Castellà i Pujols	167-216
<i>Molt més que un comitè tècnic: el Comitè de raports. El primer antecedent del Comitè de salvació pública sota l’Assemblea nacional constituent (1789-1791)</i>	
Francesco Dendena	217-250
<i>Par l’armée, pour l’armée: Les comités militaires de la monarchie constitutionnelle. Entre exigences politiques et contraintes techniques (1789-1792)</i>	

Les mobilitzacions ciutadanes a les Illes Balears en defensa del territori i la llengua a final del segle XX i XXI

Sebastià Serra Busquets
(Universitat de les Illes Balears)
Gabriel Mayol Arbona
(Universitat de les Illes Balears)

Resum

Durant l'etapa autonòmica de les Illes Balears (1983-2013) s'han portat a terme diferents mobilitzacions ciutadanes que han tengut impacte en la vida social, cultural i política d'aquest territori. Destaquen especialment les protestes i manifestacions sobre qüestions relacionades amb el medi natural i la defensa de la llengua i cultura pròpies. Així i tot, no s'ha de deixar de banda la importància d'algunes mobilitzacions de caire social.

Paraules clau

Territori; espais naturals; llengua; reivindicació; mobilització ciutadana.

Resumen

Durante la etapa autonómica de las Islas Baleares (1983-2013) se han llevado a cabo diferentes movilizaciones ciudadanas que han tenido impacto en la vida social, cultural y política de este territorio. Destacan especialmente las protestas y manifestaciones sobre cuestiones relacionadas con el medio natural y la defensa de la lengua y cultura propias. Aun así, no se debe dejar de lado la importancia de algunas movilizaciones de carácter social.

Palabras clave

Territorio; espacios naturales; lengua; reivindicación; movilización ciudadana.

---

1. *Les dinàmiques socials.* – 2. *Mobilitzacions i reivindicacions.* – 3. *Mobilitzacions en defensa de la llengua, l'autogovern i el patrimoni historicoartístic.* – 4. *Educació, sanitat i serveis socials.* – 5. *Dinàmica econòmica i territorial.* – 6. *Les mobilitzacions en defensa del territori: el cas de Formentera.* – 7. *Les mobilitzacions en defensa dels espais naturals a Eivissa.* – 8. *Les mobilitzacions en defensa dels espais naturals a Mallorca.* – 9. *Les mobilitzacions en defensa del medi natural a Menorca.* – 10. *La campanya de Menorca en defensa d'un transport aeri just.* – 11. *Bibliografia.* – 12. *Curriculum vitae*

Des de finals dels anys seixanta i sobretot en els setanta, estudis sociològics, reportatges periodístics, articles d'opinió i programes de ràdio plantejaren la necessitat d'iniciar actuacions socials i culturals per atendre els dèficits i per emprendre el camí de la modernització.

Les associacions de veïnat, els sindicats, els partits polítics i el moviment associatiu cultural foren inicialment el motor d'iniciatives i debats. Ben aviat s'hi afegiran noves organitzacions, com ara el moviment ecologista.

En el cas de les Illes Balears s'ha de dir que dos dels elements més importants del tema identitari són i la llengua.

1. Les dinàmiques socials

Des de la l'arribada de la democràcia han estat freqüents les demandes d'infraestructures educatives, sanitàries i territorials. Després de les eleccions municipals de 1979 i preautonòmiques seran objecte de debat públic i de reivindicació tot un conjunt de problemàtiques que afecten els ciutadans.

Existien alguns estudis, algunes enquestes elaborades des de finals dels anys seixanta i sobretot ja en els anys setanta, estudis sociològics, uns reportatges periodístics, articles d'opinió i programes de ràdio que plantejaven la necessitat d'iniciar actuacions socials i culturals per atendre dèficits existents i per emprendre el camí de la modernització.

Les associacions de veïnats, els sindicats, els partits polítics i el moviment associatiu cultural foren inicialment el motor d'iniciatives i de debats. Ben aviat s'afegirien noves organitzacions com és ara el moviment ecologista.

Després de començar-se a superar la crisi econòmica dels anys setanta, l'impactant crisi energètica, la consolidació i augment de la prosperitat econòmica que s'havia apuntat des d'avançats els anys seixanta situarà el parany de donar sortida a dèficits socials que ja existien i nous que es plantejaven.

Alguns analistes des del terreny sociològic han apuntat tres grans paràmetres des de finals dels anys setanta. Un és l'existència d'una societat amb més béns, més consum, però no més culte ni més sensible a les problemàtiques col·lectives. Un segon parany seria la importància dels «nous rics» però també de nous pobres, més concretament de destacats sectors de marginació social. Un tercer parany es mouria en el terreny de la solidaritat remarcant molts d'interrogants.

A l'actualitat i en el marc de la crisi que ja fa mesos s'anunciava però que a hores d'ara ja està més que constatada i a partir de les preocupacions existents a un ampli sector dels responsables dels poders públics es planteja la conveniència d'analitzar en perspectiva els darrers anys de procés autonòmic.

Per tal de començar i fer un tall d'ull a la població ens trobam que segons els padrons passam de 691.940 habitants el 1983 a 1.030.650 el 2007 dels quals 814.275 corresponen a l'illa de Mallorca, 90.235 a Menorca, 117.698 a Eivissa i 8.442 a Formentera. El 1983 corresponien a Mallorca 562.193 habitants, a Eivissa 65.228, a Menorca 60.006 i a Formentera 4.513.

El padró de 2012 ens situa amb 1.119.439 persones empadronades a les Illes Balears, amb un creixement d'un 0,57 % en el darrer any, cosa que suposa un certa desacceleració respecte els anys anteriors. Aquest creixement ha estat important a tota l'etapa estudiada. D'aquesta població de dret 601.434 són nascuts a les Illes Balears, 243.820 a altres comunitats autònomes de l'Estat espanyol i 274.185 a l'estranger. El padró de 1998, reflectia les següents dades: els empadronats a les Illes Balears eren 796.483 persones de les quals 637.510 corresponien a Mallorca, 84.044 a Eivissa, 69.070 a Menorca i 5.859 a Formentera. Els nascuts a les Illes Balears eren 530.974, els nascuts a altres comunitats de l'Estat Espanyol eren 211.536 i els nascuts a l'estranger 53.973.

Quan començava el procés autonòmic el nombre dels estrangers residents a les Illes Balears eren 16.735 persones. En el padró de 2012 són 242.570 les persones nascudes a l'estranger de les quals 185.824 corresponen a Mallorca, 15.238 a Menorca, 13.714 a Eivissa i 3.508 a Formentera. Els ciutadans empadronats alemanys, del Regne Unit, del Marroc, Itàlia, de Romania, d'Equador, de Bulgària, de l'Argentina, de França, de Colòmbia, de Bolívia i de la Xina en aquest ordre en són els majoritaris, en xifres que oscil·len entre els 36.758 alemanys empadronats i 4.627 xinesos. Una de les darreres minories, els polonesos, representen 4.477 empadronats.

El canvi poblacional ha estat espectacular durant l'etapa autonòmica i s'ha accentuat en el darrer decenni i en el segle XXI.

Encara era a la memòria col·lectiva la darrera migració mallorquina, menorquina, eivissenca i formenterera a Amèrica del Sud i Central, França, Alemanya... i es vivia amb intensitat la immigració de regions i nacionalitats de l'Estat espanyol que es donava des dels anys seixanta amb força i que es recuperava primer i augmentava després de la crisi energètica dels anys setanta.

Les dificultats d'integració de les primeres onades d'immigració massiva han estat reiteradament constatades a partir de diversos estudis que han fet èmfasi a la concentració de la població a la costa, a determinats barris de Palma i la ciutat d'Eivissa-vila, i a nuclis de les grans poblacions, llocs on la immigració passava a ser pràcticament majoritària, com és ara Sant Antoni o Calvià.

A hores d'ara, una de les tasques socioculturals importants és la realització de programes d'educació intercultural, peça clau per a la integració dels immigrants a partir de la significació real de les xifres exposades.

La distribució de la immigració per illes i per pobles i ciutats és diferenciada però a totes les poblacions, tant els residents d'alta capacitat adquisitiva, jubilats, empresaris, treballadors qualificats, com treballadors que es dediquen a múltiples tasques, molts d'ells amb dificultats econòmiques i socials i sense oblidar els «sense papers» representen una realitat que encara avui pot semblar novedosa i que implica una dinàmica social plena de reptes. Els darrers anys han arribat a la costa barcasses provinents del nord d'Àfrica, sobretot del Marroc i Argèlia amb petits contingents d'immigrants.

Una part important dels immigrants que procedeixen de països subdesenvolupats o en vies de desenvolupament realitzen a la nostra societat un conjunt de tasques per a les quals es difícil trobar mà d'obra. En el terreny de l'assistència social domiciliària, a l'agricultura, a la construcció, servei domèstic... omplen un buit destacat dins la nostra societat.

La població flotant ha augmentat considerablement i a l'hora d'avaluar les necessitats sanitàries, educatives, d'habitatge i infraestructures socials s'han de tenir en compte.

El moviment associatiu dels immigrants té una forta presència a la nostra societat. A més de les anomenades «cases regionals» on s'agrupen ciutadans procedents de diverses nacionalitats i regions de l'Estat espanyol, en la seva federació d'entitats, s'ha de considerar la gran importància de moviment associatiu provinent dels diversos llocs del món. El conjunt d'aquest moviment té interlocució dins les administracions públiques.

El 1983, els alemanys empadronats eren 2.803, els britànics 7.174 i els marroquins 132. El canvi ha estat certament espectacular i la dinàmica social que implica també.

Les Illes Balears han passat de terra d'emigrants a país d'acollida d'un gran contingut d'immigració. La més significativa és la que té lloc a partir de la dècada dels seixanta procedent d'Andalusia, Catalunya, Castella la Manxa, Madrid, País Valencià, Castella i Lleó, Extremadura, Galícia, Múrcia, etc.

En el darrer padró de població definitiu, el de 2012, els nascuts a Andalusia són 83.653, els de Catalunya 34.638, Castella-la Manxa 19.894, Madrid 18.596, País Valencià 18.337, Castella i Lleó 15.364, Extremadura 12.406, Galícia 10.681, Múrcia 8.404, etc.

S'han produït certs retorns a llocs d'origen amb motiu de situacions personals o canvis socioeconòmics diversos però en general la majoria del contingent immigrant s'ha establert gairebé definitivament. Només en alguns moments

concrets de crisi econòmica s'han produït retorns significatius com fou el cas menorquí de començaments de segle.

Els canvis importants que també s'han produït afecten a la minva dels sectors de pagesos, ramaders, pescadors i treballadors industrials i a la vegada el fort increment dels treballadors dels serveis en general, construcció, hoteleria i turisme en general.

L'ordenació turística i la territorial han estat dos temes centrals durant els darrers anys del segle XX però també ho són la formació dels treballadors, l'educació, les mancances en polítiques socials, la cobertura de les necessitats sanitàries, els sous, les pensions, les polítiques d'habitatge, etc.

2. Mobilitzacions i reivindicacions

Des de finals de la dictadura tingueren lloc nombroses i destacades mobilitzacions des de la perspectiva del feminisme. Molts foren els debats i diverses les reivindicacions plantejades. La igualtat jurídica, la problemàtica social, sanitària i educativa específica de les dones eren centrals en el debat social del moment.

Es difongueren importants temàtiques i realitats com és ara la problemàtica de la violència domèstica, divorci, anticonceptius i avortament. En el terreny dels convenis col·lectius, el retard en l'equiparació salarial i en certa manera de categories professionals ha estat molt significatiu.

Des de la perspectiva del moviment associatiu s'han d'assenyalar diverses iniciatives. Una les vocalies de dones a diverses entitats i col·lectius professionals. També l'Assemblea de Dones en el sí de les associacions de veïnats, creada el 1981, les associacions: Dona Progressistes, Dona, Universitat i Societat, i el Moviment per a la Llibertat i la Igualtat i la Defensa de Dones Maltractades.

Les reivindicacions bàsiques de l'època era la necessitat de centres de planificació familiar, educació sexual a les escoles, de creació de guarderies públiques, el dret a l'anticoncepció i a l'avortament.

Alguns projectes es concretaven, com és ara en els primers anys de l'Ajuntament democràtic de Palma en què es va obrir una Centre Municipal de Planificació Familiar, però que es tancà el 1985. En aquella etapa començava la sanitat pública a començar a planificar l'atenció específica de problemàtiques de les dones. Aquest fou el motiu de l'autoritat municipal per procedir al tancament.

El Consell de Dones es creà el 1989 amb dos objectius centrals: aconseguir la igualtat jurídica i la social, aglutinant a molts de col·lectius i grups feministes. Uns anys després, el 1994, es fundava el Lobby de Dones. Els seus objectius són aconseguir la paritat entre homes i dones a la nostra societat, denunciar la violència domèstica que pateixen les dones, promoure estudis de gènere, la utilització d'un llenguatge no sexista i organitzar activitats socioculturals.

La creació de l'Institut Balear de la Dona a la Comunitat Autònoma de Balears, l'Institut de la Dona del Ministeri de Treball i Afers Socials i diferents institucions públiques i privades fa que es treballi en el llarg camí de la igualtat i davant problemàtiques socials específiques.

En el terreny polític, les lleis de paritat referides a les llistes electorals de les dues darreres legislatures ha significat un canvi quantitatiu molt important en el sí de determinades institucions polítiques.

Des de la perspectiva de la violència de gènere, les dades que disposam ens fan afirmar que la problemàtica és sagnant. El 2002, les denúncies per maltractaments foren 1.351, el 2003 serien 1.706, un any després 2.136, el 2005 arribaren a les 2.278, el 2006 foren 2.524, el 2007 varen ser 2.612, el 2008 foren 4.690, el 2009 se'n comptabilitzaren 4.453, el 2010 varen ser 4.231, el 2011 arribaren a 4.417 i el 2012 varen ser 4.739 denúncies.

Les morts de dones a causa de la violència de gènere a mans de la seva parella o exparella han tengut la següent evolució, segons les dades disponibles: 3 defuncions el 1999, 1 l'any 2000, dues el 2001, quatre el 2002 i 2003, dues el 2004, tres el 2005, tres el 2006, una el 2007, una el 2008, una el 2009, dues el 2010, dues el 2011 i dues el 2012.

Les morts per violència de gènere han estat contestades sempre per mobilitzacions, concentracions... i amb importants tractaments informatius.

El 1983 ja és un any que presenta una gran inestabilitat i conflictivitat. Així, cal parlar de les vagues en l'ensenyament privat, la sanitat, la banca i en algunes branques de la indústria. Aquell mateix any, el 22 de setembre, hi hauria una vaga general, iniciativa que es convocà, entre d'altres afers, per protestar contra l'incompliment de la jornada laboral de les quaranta hores, l'acomiadament lliure i en defensa d'un lloc de feina estable.

Un any més tard, el 1984, se signarien els Convenis d'Hosteleria i Construcció i s'arribaren a acords salarials en el sectors del Transport. A més a més, també tingueren lloc les vagues de treballadores de les companyies aèries d'Iberia i Aviaco, la qual cosa produí importants retards en els vols.

La vaga del sector transports, el 1987, complicà molt les coses, ja que causà greus perjudicis als diferents sectors que hi estan relacionats. La primavera de 1989, coincidint amb les festes de Setmana Santa, també tindria lloc una altra vaga de transport en demanda de millores laborals i salarials.

El 14 de desembre de 1988 es convocà una segona vaga general de caire estatal pels sindicats CC.OO i UGT. Les mobilitzacions tingueren un seguiment desigual a cada una de les Illes però en general comptà amb un ampli seguiment. De fet, fou seguida pel 45 % de la població de les Illes.

Les organitzacions sindicals majoritàries, UGT, CC.OO. i USO convocaren una vaga de femeters d'EMAYA entre el 21 i 26 de maig de 1989. La raó obeïa a una manca d'enteniment en la signatura del conveni col·lectiu. No es compliren els serveis mínims i la ciutat de Palma s'omplí de brutor.

El 1990 ens trobam amb vaga i mobilitzacions del sector de l'hoteleria, metges i infermers i infermeres. Aquest mateix any, i a nivell estatal, tingué lloc una vaga de benzineres que durà tres dies i també causà un gran impacte les vagues de controladors aeris, pilots i personal de manteniment de l'aeroport.

El 28 de maig de 1992 es convocà una altra vaga general. Les raons obeïen al malestar general per la política econòmica del Govern central. La vaga fou seguida pel 22 % de la població. El 27 de gener de 1994 es convocaria una altra vaga general encara que amb una menor participació.

Una de les mobilitzacions més intenses de la branca sanitària d'aquests anys fou la vaga de metges de l'Hospital de referència de Son Dureta. La iniciativa durà quaranta-cinc dies i tingué un important seguiment. S'ha de dir que en tot moment es compliren els serveis mínims. Les mobilitzacions en el terreny de la sanitat han estat prou esteses en el conjunt de les Balears. Un sector sindical important d'aquests anys ha estat el Sindicato Médico Libre.

El funcionariat de les Illes Balears també ha convocat alguns actes reivindicatius. Així, entre el 1996 i el 1997, tingueren lloc importants mobilitzacions dels funcionaris estatals i de l'Ajuntament de Palma. La reivindicació del complement en concepte d'insularitat ha estat una constant.

Un any després, el 1998, diferents organitzacions sindicals reuniren unes dues mil persones reclamant al Govern de les Illes Balears un pla d'ocupació que posàs fre a la precarietat laboral.

A partir dels canvis econòmics i legislatius el sentit de moltes de les mobilitzacions ha variat parcialment. És indubtable que es donen, en algunes ocasions, mobilitzacions tradicionals. Però el gran canvi en el model de contractació i les prejubilacions han fet variar bastant els plantejaments dels representants dels treballadors i d'ells mateixos.

Una altra etapa de mobilitzacions va ser la del professorat d'ensenyament concertat en demanada d'homologació respecte al públic. Les reivindicacions amb freqüències promogudes per l'STEI han aconseguit millorar qualitativament i quantitativament el món educatiu.

El model sindical es pot considerar estable des del començament del procés autonòmic. La incidència dels sindicats majoritaris, UGT i CC.OO. ha estat evident. Tenen la màxima representació i són els que han negociat, bàsicament, els convenis col·lectius en amb les patronals amb resultats satisfactoris a pobres sense matisos, majoritàriament amb la CAEB.

Els convenis han assentat un model de relació social estable. El 2003 els convenis sectorials eren vint-i-cinc i els d'empresa vint-i-sis.

El Tribunal d'Arbitratge i Mediació de les Illes Balears –TAMIB- creat a finals de 1995, però posat en marxa en la seva actual configuració el 1997 està format per la patronal CAEB, UGT i CC.OO. amb el protectorat de la Conselleria de Treball. Des del 2001 ha vist les seves competències ampliades i de cada vegada més a de resoldre problemes derivats del compliment dels convenis.

USO, STEI, STIB, UOB, CGT, CSIF, CNT i col·lectius independents tanquen un mapa d'organitzacions sindicals ple de matisos i diversitats.

En el sector de la pagesia segueix la incidència de la Unió de Pagesos que aglutina petits i mitjans propietaris, arrendadors i amitgers. ASAJA i organitzacions afins també tenen forta incidència a Menorca i Mallorca. Al començament de la Transició democràtica es produïren importants reivindicacions amb algunes concentracions de tractors significatives. Aquestes mobilitzacions foren convocades en freqüència per Unió de Pagesos. Amb posterioritat s'han donat algunes mobilitzacions en el moment d'alternança política convocades per ASAJA. La darrera, la del 2008 a Menorca, convocada pels grups AGRAME, AGRENA i FAGME, aquest darrer associat a ASAJA.

En el terreny de l'educació és l'STEI-I el sindicat hegemònic, organització que amb una nova formulació també s'ha estès a diversos sectors econòmics i socials.

En els darrers temps UGT és la força majoritària pel que fa al nombre de delegats sindicals, CC.OO. en segona posició, i al mateix temps existeix una diversitat d'organitzacions sindicals, entre elles l'STEI i USO.

Les concentracions tradicionals del primer de maig, Dia del Treball, es realitzen en ocasions de manera unitària i en algunes altres per separat. Continuen les reivindicacions tradicionals tot i que s'incorporen noves referències a problemàtiques del present.

Les associacions de veïnats en els nuclis urbans més importants han jugat un paper important en els primers anys dels municipis democràtics plantejant importants reivindicacions en el terreny educatiu, sanitari i en l'ordenació del territori. L'evolució d'aquest moviment associatiu ha conduït a l'organització de diverses federacions d'associacions de veïnats, plantejant en ocasions, la reivindicació de la participació ciutadana. A l'actualitat continuen estructures organitzatives importants plantejant en freqüència importants reivindicacions

pel que fa a temes tradicionals, projectes urbanístics, demanda de parcs com el Parc de les Vies de Palma, en contra de la ubicació de l'Hospital de Son Espases a la Real.

A partir del moviment ciutadà s'han produït importants iniciatives com és ara la creació d'Aula Cultural, organització autònoma i sense fi de lucre que entren en el terreny de la formació de persones amb necessitats socials i educatives.

A partir de finals dels anys setanta, les Illes Balears disposen d'una àmplia i diversa estructura empresarial que s'articula a través de diferents associacions i federacions. A partir de la transició democràtica i l'arribada de l'autonomia s'intensificaran els treballs d'aquest tipus d'organitzacions. Sovint aquestes agrupacions empresarials han estat les interlocutores dels sindicats, dels partits polítics i de les pròpies institucions.

La Confederació d'Associacions Empresarials de les Illes Balears –CAEB–, confederació intersectorial, fundada el 1977 representa a més de setanta organitzacions, és a dir més de vint mil empreses de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Disposa de publicacions periòdiques, programes de formació ocupacional, gabinets d'estudis econòmics i un important pes en les negociacions dels convenis col·lectius. La CAEB pertany a la Confederació Espanyola de Organitzacions Empresarials –CEOE.

La Federació de la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca –PIMEM–, que treballa des del 1977 en la defensa dels interessos del petit i mitjà empresariat, en el seu si aglutina a més de setanta associacions diferents, cosa que significa més de nou mil empreses afiliades. Dins el mateix àmbit d'actuació cal esmentar els treballs de la Petita i Mitjana Empresa d'Eivissa i Formentera –PIMEEF–, la qual està integrada per quaranta-vuit associacions que aglutinen els interessos de més de dues mil dos-centes empreses. També trobam la Federació de la Petita i Mitjana Empresa de Menorca –PIME Menorca– que concentra trenta-sis associacions que concentren unes mil nou-centes empreses. Les PIMEM disposen de publicacions periòdiques, gabinets d'estudi, programes de formació ocupacional...

Des d'un punt de vista sectorial, han estat moltes les estructures empresarials, la gran majoria adscrites a CAEB o PIMEM que han tengut un pes específic.

A partir de la ja antiga Associació d'Industrials de Mallorca –ASIMA–, creada el 1964, s'han desenvolupat la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca; la Federació d'Empresaris del Comerç de les Illes Balears –AFEDECO–; PIMECO, l'Associació de Constructores de Balears, que disposa de més de vuit-centes empreses associades; la Federació Empresarial Balear de Transports; l'Associació d'Agències de Viatges de Balears –AVIBA–; l'Associació

Empresarial de la Restauració de Mallorca o l'Associació Empresarial d'Hosteleria i Restauració de Menorca que defensen els interessos dels bars, restaurants i cafeteries; la Federació Empresarial Hotelera d'Eivissa i Formentera i l'Associació Hotelera de Menorca.

En aquests darrers anys també han sorgit i s'han consolidat algunes noves patronals com l'Associació de Joves Empresaris de Balears; l'Associació de Dones Empresàries de Balears; l'Associació d'Agroturisme Balear o l'Associació Agrària de Joves Agricultors –ASAJA.

Entre les dues importants federacions empresarials hi ha disputa sobre la representativitat. L'administració de la Comunitat Autònoma, dels Consells i els principals ajuntaments tenen organismes en els quals participen patronals i sindicats. Això fa que la disputa per la representativitat, en determinades ocasions, sigui objecte d'amplis debats, recursos...

A partir dels anys noranta, un nou moviment associatiu ha tingut una presència sociocultural important. Es tracta de les organitzacions de persones majors de pobles, barriades... organitzades en federacions. La seva força ha condicionat algunes polítiques de serveis socials. Per a les persones vàlides de l'anomenada tercera edat existeixen importants infraestructures. La seva capacitat organitzativa ha estat especialment destacada.

Les organitzacions juvenils han tingut una oscil·lació molt important des dels anys vuitanta fins a l'actualitat. S'han donat destacats canvis organitzatius. S'ha donat un procés d'institucionalització de les polítiques juvenils i d'integració dels grups de joves organitzats a casals de barris o clubs. Els grups d'esplai, el Moviment Escolta i Guiatge han estat les entitats amb més perseverància i més representatives. De totes maneres, cal recalcar la importància d'altres col·lectius de joves organitzats a grups excursionistes, ecologistes i entorn a fenòmens d'oci i culturals en general.

A banda de les mobilitzacions esmentades, cal assenyalar que en aquests darrers vint-i-cinc anys també s'han produït tota una sèrie de reivindicacions i manifestacions en base a temes molt diversos, com és ara l'oposició a l'entrada espanyola a l'OTAN d'uns col·lectius polítics i socials determinats, contra la Guerra d'Iraq o denunciat els actes de terrorisme. La majoria d'aquestes iniciatives, algunes d'elles molt massives sobretot les plantejades en contra de la guerra i a favor de la pau, han tingut un ampli ressò mediàtic i han estat convocades a nivell estatal.

Una atenció apart mereixen les mobilitzacions convocades a partir de les vagues generals, les quals han tingut una participació massiva.

3. *Mobilitzacions en defensa de la llengua, l'autogovern i el patrimoni historicoartístic*

L'existència d'un moviment associatiu en defensa de la llengua i cultura pròpia a cada illa és una característica definidora de l'existència de col·lectius, persones adultes i joves pràcticament a totes les poblacions i que han participat des dels anys seixanta i setanta a un conjunt d'activitats en defensa de la llengua i cultura.

L'Obra Cultural Balear a Mallorca, l'Institut d'Estudis Eivissencs a Eivissa, l'Obra Cultural a Formentera i un conjunt d'associacions a Menorca han vertebrat un moviment associatiu prou divers però que ha mantingut el caliu de la defensa de la llengua i la cultura.

Els anys vuitanta es caracteritzaren per començar a fer-se activitats com les Nits de la Cultura, els Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, entre d'altres. Estava allunyada ja la tasca de grans concentracions, com la del 28 d'octubre de 1977 que havia congregat a Palma més de vint-i-dues mil persones en defensa de l'anomenada diada per l'Autonomia.

A nivell local, el moviment associatiu cultural i les publicacions de la premsa forana o local, organitzada amb associacions, avui en dia entorn a cinquanta publicacions han organitzat cursos de llengua i cultura, publicacions de tipus general i local, recitals, el projecte d'unes emissores de ràdio en català, la recepció de la Televisió i Ràdio de Catalunya i més endavant també del País Valencià, activitats en defensa del patrimoni que han generat en ocasions importants mobilitzacions o la creació d'estats d'opinió.

El 1989 es formà la Federació d'Entitats Culturals dels Països Catalans integrada per l'Obra Cultural Balear, Acció Cultural del País Valencià i Omnium Cultural de Catalunya que segueix essent un referent.

A partir de la dècada dels noranta, l'Obra Cultural Balear organitzarà la plataforma cívica per l'autogovern amb la participació d'entitats molt diverses. En diversos anys es feren activitats a l'exterior amb el títol «Balears es presenta» donant a conèixer la producció cultural. L'exigència que es complís La Llei de Normalització Lingüística i que s'avançàs en l'ús social de la llengua era una exigència de cada vegada més plantejada.

Les diferents entitats locals editaven publicacions i proposaven mesures concretes a favor de la llengua i la cultura, i a la vegada reivindicava mitjans de comunicació en llengua pròpia.

A partir de 1995 es convocaran tot un conjunt de campanyes amb l'objectiu de reivindicar des del carrer els grans objectius entorn a la llengua i la cultura. La importància de col·lectius com els Joves per la Llengua a partir de la dècada dels noranta s'ha de posar de manifest.

Al mateix temps, va tenir prou importància el Moviment Escolta i Guiatge i sectors importants del professorat.

Activitats com l'Acampallengua o la Correllengua han tengut una important participació, sobretot de joves. La continuïtat d'activitats diverses al llarg de més d'una dècada ha implicat una important consolidació de sectors juvenils.

Diferents col·lectius, a més de les organitzacions esmentades, han promogut importants debats sobre la qüestió nacional, com és ara el Grup Blanquerna, que en les seves jornades anuals arriba a concentrar destacats col·lectius.

Les Diades per la Llengua i l'Autogovern, organitzades des del 1995 per l'Obra Cultural Balear, el mes de maig de cada any, han tengut una assistència variada de persones. Alguns anys s'han organitzat a cada illa. La Diada de 1996 amb l'eslògan Som Comunitat Històrica congregà unes vint mil persones.

El 2006, any de fortes mobilitzacions en general, se celebra el primer centenari del primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, els vint anys del segon i vint anys de la Llei de Normalització Lingüística. Amb aquest motiu es convoca la campanya SUS Mallorca que culmina amb la manifestació del 5 de maig de 2007 amb l'assistència d'unes trenta mil persones. La Diada del 17 de maig de 2008, amb moltes i diverses activitats, convoca a menys ciutadans. S'han fet diades amb assistència nombrosa, com potser la del 2007 amb unes trenta mil persones, però en general hi ha hagut una participació bastant àmplia amb activitats lúdiques i també reivindicatives. Les diades parteixen d'un canvi d'actitud respecte als anys anteriors ja que se surt al carrer per fer arribar a les institucions i al conjunt de la societat un missatge a favor de les senyes d'identitat pròpies. El resultat ha estat la mobilització cada any de milers de persones a favor dels nostres drets com a poble. Les Diades han estat un revulsiu i han contribuït a la presa de consciència de tota una generació de ciutadans.

El 25 de març de 2012 es produí una de les majors mobilitzacions ciutadanes a favor de la llengua catalana a Mallorca. Es va xifrar que unes cinquanta mil persones sortiren en manifestació pels carrers de Palma convocats per l'Obra Cultural Balear i el Consell de la Societat Civil de Mallorca. La principal reivindicació era exigir amb govern autonòmic del PP, presidit per José Ramón Bauzá, una rectificació en la seva política lingüística, especialment la Llei de Funció Pública que converteix en mèrit i no en requisit conèixer la llengua catalana per part dels funcionaris.

Una altra campanya a favor de la identitat ha estat la dels llaços amb la senyera catalana i en contra de la política del Govern de les Illes Balears. El gener de 2012 l'instiut d'ensenyament secundari Albuhaira (Muro, Mallorca) penjà un llaç quadribarrat a la façana. Ràpidament molts de centres educatius seguiren el mateix exemple i nombrosos ciutadans se'l posaren a la solapa. El

març de 2012, les autoritats educatives retiren els llaços d'algunes escoles i instituts i en molts casos es tornen a col·locar. La reacció del Govern és aprovar el desembre de 2013 la Llei de Símbols, després d'una certa polèmica sobre la seva constitucionalitat, en què es prohibeix exhibir símbols que no siguin propis de la comunitat autònoma de les Illes Balears als edificis públics.

Les entitats en defensa del patrimoni històric i artístic com són ara ARCA, Societat Arqueològica Lul·liana, Institut d'Estudis Eivissencs, Obra Cultural de Formentera, Ateneu de Maó... han protagonitzat importants reivindicacions i fins i tot amb algunes concentracions o participant de moviments més generals en defensa d'aquest patrimoni. En la línia de del patrimoni històric i artístic cal destacar el desè aniversari de la declaració d'Eivissa com a Patrimoni de la Humanitat per part de la UNESCO (1999-2009) i les declaracions també del Cant de la Sibil·la com a patrimoni immaterial (2010) i del paisatge cultural de la serra de Tramuntana. En aquests moments es troba molt avançada la declaració de Cultural Talaiòtica com a Patrimoni de la Humanitat.

4. Educació, sanitat i serveis socials

El sistema educatiu ha sofert importantíssimes transformacions durant els vint-i-cinc anys d'autogovern. Les conseqüències de la Llei Orgànica del dret a l'Educació i de la Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu han marcat bona part de l'etapa. Les competències en matèria educativa es donen de l'Estat a la Comunitat Autònoma dins la segona meitat dels anys noranta. La transferència de la nostra Universitat és de 1996 i s'obrirà un llarg camí.

Els anys vuitanta i primers dels noranta significaren una etapa d'importantes tasques infraestructurals. Des d'aquell moment fins a l'actualitat un dels problemes a resoldre és de l'escolarització des de l'educació primària fins a l'educació d'adults. De fet, la LOGSE implica l'escolarització obligatòria dels sis als setze anys, però és evident que s'han desenvolupat tasques per tal d'escolaritzar la població infantil i la més adulta en diferents programes que van des de l'educació d'adults clàssica, les Aules de Tercera Edat o la Universitat Oberta per a Majors – UOM.

El sector privat ha tengut i té una gran importància en el sistema educatiu. A l'actualitat, en les dues modalitats d'ensenyament privat o concertat. Diferents administracions han tengut importants tasques a l'hora de planificar aspectes que tenen a veure amb els sistema educatiu, com és ara a l'hora de dotar d'infraestructures o de posar en marxa determinats programes.

L'increment de la població i les onades immigratòries han centrat en freqüència les problemàtiques més punyents en el sistema educatiu. La formació ocupacional continua essent un dels reptes importants, sobretot si es té en compte l'evolució cap al sector serveis de l'economia. Iniciatives com les escoles oficials d'idiomes i l'Escola d'Hoteleria de les Illes Balears han omplert parcialment un buit.

Les dificultats d'escolarització de la immigració massiva dels darrers anys comporta noves problemàtiques que s'estan resolent parcialment.

El fracàs escolar en augment els darrers anys és a l'actualitat una de les preocupacions bàsiques de l'administració educativa. Els recursos disponibles han d'augmentar considerablement per atendre noves realitats.

En el terreny educatiu han tengut i tenen molta d'importància, d'una banda el sindicat majoritari, l'STEL, fundat el 1977, les diferents administracions educatives i la patronal religiosa, bàsicament la FERE.

Han estat nombroses les mobilitzacions de professionals de l'ensenyament en demanda de millores salarials i en el sistema educatiu. Les més recents són les que tendeixen a l'equiparació del professorat de l'educació concertada amb els de l'educació pública.

El conflicte més recent entorn a l'educació a les Illes Balears va esdevenir també una de les mobilitzacions més importat de tota l'etapa autonòmica. L'abril de 2013 el Govern de les Illes Balears aprovà el decret de Tractament Integral de Llengües (TIL) que suposava una modificació del model educatiu vigent fins llavors introduint més hores en castellà i anglès a la vegada que es rebaixaven les assignatures impartides en català. La norma permetia una certa flexibilitat però la remodelació del Govern el mes de maig comportà unes noves instruccions que reduïen l'autonomia dels centres a l'hora d'aplicar el decret TIL. La crispació i l'enfrontament entre la comunitat educativa (professors i pares) va augmentar fins al punt que s'expedientaren tres directors de Maó (Menorca). El 3 de setembre els sindicats de l'ensenyament i una recentment constituïda Assemblea de Docents registraren la convocatòria d'una vaga indefinida pel començament del curs escolar. Pocs dies després, el Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears suspengué l'aplicació del decret just abans de l'inici de les classes però el Govern aprovà un decret-llei a les poques hores per eludir la interlocutòria judicial. La vaga començà el 16 de setembre amb un gran seguiment que anà baixant al llarg dels dies però alguns pares hi col·laboraren buidant les aules d'alumnes. El Govern no convocà a negociar fins nou dies després del començament de l'aturada. El 29 de setembre va tenir lloc una de les manifestacions més importants que mai no havia tengut lloc a Palma a favor dels professors i en contra del decret TIL. Es va xifrar la participació en

més de cent mil persones. A les tres setmanes, la vaga es va suspendre i les negociacions continuaren sense arribar a cap acord. El conflicte continua obert.

La Universitat de les Illes Balears, creada el 1978, a partir dels estudis que prèviament s'havien organitzat amb les universitats de Barcelona, ha desenvolupat el nombre d'estudis que s'imparteixen, però encara en manquen d'importants. El nombre d'estudiants que han de sortir a estudiar fora de les Illes Balears segueix essent destacat i els de Menorca, Eivissa i Formentera continuen desplaçant-se a Barcelona, València, en gran part.

Els centres universitaris creats a cada una de les illes cobreixen algunes necessitats. La UNED incrementa el seu nombre d'alumnes i l'educació a distància incideix amb força els darrers anys. El número d'universitaris es manté estabilitzat amb dificultats.

La sanitat pública ha desenvolupat en aquesta etapa importants infraestructures. La Llei General de Sanitat de 1986, des del moment que estableix la universalització, el desenvolupament de l'atenció primària i la gestió per àrees de salut amb un únic organisme significarà un gran canvi. Els centres de salut, el 061, la xarxa hospitalària han implicat grans canvis.

Els anys vuitanta es construïren i dotaren els centres de salut, en ocasions mitjançant un conveni entre l'administració autonòmiques i el Ministeri de Sanitat. De fet, les competències en matèria sanitària es donaran ben avançats els anys noranta.

L'increment de la població a causa del boom turístic i les fortes onades immigratòries farà que les necessitats en matèria sanitària hagin augmentat constantment, si bé les infraestructures han augmentat considerablement, al mateix temps s'observa una parcial saturació dels serveis sanitaris públics.

Una característica també important és el fet que a les Balears existeix una important taxa de ciutadans que disposen d'assegurança mèdica privada. És un llarg costum que es manté.

La xarxa hospitalària s'ha vist incrementada en nous centres a cada una de les illes, sobretot a finals del segle XX i ja a finals del segle XXI. Formentera, Menorca, Eivissa, Manacor, Inca, Son Llàtzer a Palma i darerament Son Espases també a Palma.

Des de l'administració autonòmica, encara que amb competències molt puntuals es creà el Servei Balear de Salut i GESMA-Gestió Sanitària de Mallorca. L'ordenació sanitària s'inicia el 1992, encara que l'organització territorial dels serveis ja es feia des del 1987.

Les noves problemàtiques en el terreny de la salut impliquen la necessitat de fomentar la recerca i de dotar-se d'avanços tecnològics importants. El tractament de la SIDA, amb un fort increment en els anys noranta i malalties de fort impacte els darrers anys obliguen a dotar-se de noves unitats i d'atendre les

noves demandes. Mancances ja en certa manera clàssiques es mouen en el terreny de la salut mental, alzheimer, drogodependències etc. Les llistes d'espera és un dels problemes reivindicats amb més força.

Els professionals de la sanitat han desenvolupat importants reivindicacions, tant en el sector públic com en el privat. Determinats convenis col·lectius han esta molt problemàtics per als representants dels treballadors.

Els recents estudis universitaris d'Infermeria i Fisioteràpia han pal·liat parcialment mancances clàssiques. La manca de personal a la sanitat continua essent un problema que es planteja a l'actualitat i la possible creació de la Facultat de Medicina.

Una de les darreres reivindicacions del col·lectiu de professionals va ser entorn del manteniment obert d'alguns hospitals i en contra de les retallades. L'abril de 2012 el Govern balear anuncià el tancament de l'Hospital General i l'Hospital Joan March, tots dos a Mallorca, dins un pla d'equilibri econòmic. Ràpidament, els sectors implicats es constituïren en una Plataforma de No al Tancament que portaren a terme diverses mobilitzacions i presentaren un pla de viabilitat econòmica. Al novembre de 2012, l'executiu anuncià que els dos centres hospitalaris romandrien oberts.

Les demandes socials en general han estat ateses per les institucions estatals, les autonòmiques a partir de 1983, els Consells des del 1979 i els Ajuntaments. El desenvolupament competencial ha estat gradual. Ara i des del principi són els Consells els eixos vertebradors, però la capacitat d'ordenació i el gruix dels pressuposts han estat en mans d'institucions estatals i autonòmiques.

Els Consells Insulars, hereus en part de la Diputació Provincial tengueren la capacitat d'ordenar els serveis socials públics. Es pot periodificar l'ordenació d'aquests serveis en funció de l'acció de govern de cada Consell, de les infraestructures i del personal que es disposava. A tenir en compte, que els Consells, noves institucions, són hereus dels béns patrimonials de l'antiga Diputació Provincial de Balears.

Els anys vuitanta es creen les estructures bàsiques superant la dinàmica d'aquella Comissió de Beneficència i Obres Socials. Consells i Ajuntaments d'acord amb la legislació de Règim Local estructuraven els serveis socials a partir d'una planificació.

En certa lentitud es creaven equips, mapes de serveis socials, i es cobrien les plantilles de personal. La dècada dels noranta comença amb un increment d'activitat i de pressuposts però a la segona meitat dels noranta es detecten increments importants de problemàtiques.

El llarg camí cap a la transferència de competències a la Comunitat Autònoma en protecció de menors, serveis de l'Institut Nacional de Serveis Socials i de l'Educació Especial fa que es detectin mancances en moltes

d'ocasions gairebé estructurals. Serà costosa també la coordinació entre Consells, Govern de la Comunitat Autònoma i Estat que a més de gestionar les pensions a través de la Seguretat Social mantenia centres residencials.

L'acció social serà regulada per Llei el 1987, si bé amb manca de competències bàsiques en molts d'aspectes.

En determinades qüestions com és ara les residències per a persones necessitades o la marginació social i els discapacitats els dèficits han estat palesos malgrat hagin existit importants iniciatives, en gran part de voluntariat i alguns avanços des de les institucions públiques.

El moviment associatiu i les coordinadores, sobretot en el terreny dels discapacitats, han aconseguit amb els vint-i-cinc anys crear un estat d'opinió i aconseguir algunes de les reivindicacions plantejades, però fins i tot la recentment aprovada llei de dependència, els dèficits són importants.

Davant la creixent importància del col·lectiu de marginats adults i aturats de llarga durada i la manca d'atenció per part de les administracions, un ampli col·lectiu de persones crearen el grup de marginats de la Sapiència, encapçalat per Jaume Santandreu. Els anys setanta, des del final de la dictadura organitzaren importants campanyes reivindicatives davant les institucions polítiques i de sensibilitat cap a la ciutadania. Ha estat bàsica la pressió d'aquests col·lectius per tal que s'aconseguissin certes infraestructures i suport econòmic per institucions com és ara Hospital de Nit, Puig des Bous o Can Gazà.

En els moments de la forta crisi dels anys setanta i inicis dels vuitanta aconseguiren treballs comunitaris i obtingueren suport de col·lectius molt diversos. Sectors diversos de persones catòliques, joves voluntaris, la delegació diocesana d'Acció social, Càritas, tingueren un paper destacat a l'hora de fer front a la problemàtica.

En el terreny de la drogodependència hi ha hagut prou dèficits, existeixen diferents col·lectius que hi ha treballat, des del sector públic i des d'iniciatives diverses com la Creu Roja. Cal destacar la important tasca i desenvolupament del Projecte Home.

A mesura que ha passat el temps i sobretot a partir de finals dels anys vuitanta s'han fet reestructuracions i en general han existit i existeixen convenis entre aquest tipus d'organitzacions que atenen els marginats, com la Sapiència, Can Gazà, Hospital de Nit, Es Refugi, etc., i Govern, Consells i Ajuntaments per continuar amb la seva tasca, que en ocasions té un alt component de voluntariat. En determinades ocasions han existit fortes reivindicacions i problemes d'entesa amb les administracions públiques.

Des de finals de segle XX es donen passes importants per tal d'incrementar els serveis socials en el seu conjunt per tal d'intentar pal·liar els dèficits existents.

La recent crisi econòmica fa que augmentin constantment les demandes. Caritas avalua en un gran increment de demandes dels darrers temps.

Una nou fenomen en les mobilitzacions que respon a un problemàtica recent és la lluita contra els desnonaments. L'estiu de 2011 es constituí la Plataforma d'Afectat per la Hipoteca (PAH) de Mallorca després de la visita de la mateixa organització de València. Els seus objectius són la regularització de la dació en pagament, aturar els desnonaments, la justícia gratuïta, garantir el dret a l'accés a l'habitatge i aconseguir el lloguer social. Les seves mobilitzacions han aconseguit aturar diversos desnonaments a Palma i a altres indrets de Mallorca. El maig de 2013 aconseguiren que la capital de les Illes Balears fos declarada ciutat lliure de desnonaments.

5. Dinàmica econòmica i territorial

El gran increment de la construcció desordenada, en gran part i amb molt poques limitacions, sobretot a Mallorca i Eivissa durant molts d'anys ha plantejat importants reptes en els responsables de les institucions polítiques a partir de les reivindicacions ciutadanes en demanda de proteccionisme. A partir dels anys vuitanta i en els noranta s'aconseguiran frenar alguns projectes.

La legislació del Parlament de les Illes Balears, les competències del Govern Balear, dels Consells Insulars i els respectius Ajuntaments en matèria d'ordenació territorial han estat temes centrals d'aquests vint-i-cinc anys.

En la Llei d'Espais Naturals de 1991, després d'un ampli consens, semblava que s'aturava en part el gran domini de l'activitat constructora sense límits. De fet, entre el 1995 i el 2003 es prenen un conjunt de mesures a totes les illes que des d'un punt de vista de l'ordenació territorial significaran un fre important a projectes urbanístics. A Menorca, les conjuntures polítiques fins a l'actualitat han permès un desenvolupament normatiu força proteccionista, que ja s'havia iniciat a la primera legislatura. A Formentera també s'havien aconseguit frenar alguns macro-projectes.

Però del 2003 al 2007 i sobretot a Mallorca i Eivissa es va reprendre i reactivar el foment del fort creixement d'infraestructures i de la construcció en general. El fenomen especulatiu va tenir una nova i forta embranzida i les reivindicacions proteccionistes es multiplicaren davant l'increment de la pressió sobre el territori.

El fort increment dels llocs de feina, la dinàmica de la política monetària i sobretot de l'activitat creditícia, fomenta un fort increment del consum que afavoreix aquesta construcció el foment de l'activitat constructora d'habitatges i infraestructures en general.

A partir dels canvis normatius, del 2008 ençà, i concretats parcialment en la Llei de Mesures Urgents per al Desenvolupament Territorial Sostenible, s'està davant una nova perspectiva. A la vegada, la crisi econòmica ens situa en una situació d'incertesa a partir de la crisi que afecta el sector de la construcció.

6. Les mobilitzacions en defensa del territori: el cas de Formentera

Les característiques de la mobilització ciutadana són molt singulars. Es parteix d'uns eixos ben específics i que estan relacionats amb el grau de desenvolupament turístic.

La defensa del medi natural i molt concretament dels espais naturals continua essent una de les premisses de la societat formenterera.

Fins el 1987 el projecte d'urbanització s'Estany des Peix, Can Marroig i Punta Pedrera va tenir una important oposició. Es va demanar l'ús i domini públic de s'Estany des Peix i posteriorment que l'espai esmentat fos una Àrea Natural d'Espacial Interès –ANEI. La Llei d'Espais Naturals de 1991 significa un avanç important en la protecció del territori. També consideram de gran importància la protecció de les praderies de posidònia entre les illes Pitiüses per la UNESCO en la declaració de Patrimoni de la Humanitat de 1999, que també inclou Dalt Vila d'Eivissa, la necròpolis feniciopúnica del Puig des Molins i l'assentament fenici de sa Caleta.

Un fet que esdevindrà de gran transcendència per al futur va ser la constitució de la Coordinadora d'Entitats Cíviques el 14 de juliol de 1987. Divuit associacions de veïns, culturals, socials, esportives, empresarials, professionals i d'estudiants es constituïren com a Coordinadora. Durant més d'una dècada ha tengut gran força i projecció entre la població. Ha estat motor d'iniciatives i interlocutora de les administracions.

Algunes de les entitats cíviques han fet estudis prou importants des de l'òptica del proteccionisme. L'Obra Cultural Balear i el GOB Formentera, en diferents fases, han promogut la difusió i el debat d'un conjunt de temàtiques entorn al patrimoni històric, artístic i natural.

A més a més, la Coordinadora, es defineix com a representació d'associacions que treballen per a la defensa i promoció de Formentera. Una de les primeres tasques que va fer fou l'estudi del projecte del càmping des Ca Marí i el projecte d'urbanització de Can Marroig. Va acordar expressar el seu rebuig a qualsevol

tipus de projecte de macro-complexos turístics que modifiquin les característiques específiques de l'illa i trenquin el seu equilibri econòmic, social i del medi ambient.

El projecte de càmping consideren que es una urbanització encoberta ja que inclou 330 bungalows i mil places.

El projecte tingué el permís i la declaració d'interès social per estar en sòl no urbà de la secció d'Eivissa i Formentera de la Comissió Provincial d'Urbanisme, malgrat un informe negatiu de l'Ajuntament i contradir les normes subsidiàries urbanístiques que estaven en període de tramitació.

A partir d'aquest permís s'organitzà una forta oposició. L'Ajuntament denegà el permís d'obra el 20 d'agost de 1987. Començaren un conjunt de processos judicials tant davant el Tribunal Superior de Justícia de Balears com davant el Tribunal Suprem, que el 18 de desembre 2003 va dictà una sentència favorable a l'empresa posant fi a setze anys de plets.

Durant tot el llarg procés i sobretot fins el 1996, la Coordinadora va exercir el lideratge de l'oposició al càmping. Va fer un seguiment dels processos judicials, va convocar manifestacions i una aturada general. La primera manifestació amb participació massiva va ser convocada el 26 d'abril de 1992. L'aturada general es convocà el 5 de novembre de 1993.

El conflicte agafà unes dimensions polítiques excepcionals quan el Tribunal Suprem, el 28 de febrer de 1996, va condemnar a sis anys d'inhabilitació per ocupar càrrecs públics als quatre membres que formaven part de la Comissió de govern de l'Ajuntament entre 1991 i 1995 acusats de desobediència als Tribunals. S'ha de ressenyar que l'Audiència Provincial en un judici celebrat el 28 de febrer de 1994 a Eivissa els va absoldre per entendre que havien actuat sota la pressió popular. De fet, el dia del judici a Eivissa tingué lloc una manifestació de formenterers davant els jutjats i de suport als seus representants.

La Coordinadora va tractar moltes altres qüestions com és ara la millora del port de la Savina, la millora dels serveis públics, el transport marítim i la sanitat.

Pel que fa als espais naturals s'havia plantejat la proposta que s'Estany des Peix, Can Marroig i Punta Pedrera fossin inclosos com a ANEI.

El projecte de càmping s'havia debatut en el Parlament de les Illes Balears el 13 de maig de 1992 a partir d'una recollida de signatures molt important. Es constata que infringia la Llei de costes i la Llei d'Espais Naturals.

La Coordinadora, amb una gran activitat i en base a les mobilitzacions, aconseguí els anys noranta que no es fes el projecte de càmping. Quan s'havia donat llicència per part de l'Ajuntament el 3 de juliol de 1992, obligada per una sentència del Tribunal Suprem de 1991 supeditada als permisos previs

d'allotjament turístic i d'autorització de la Conselleria de Turisme, també s'aconseguí en darrera instància que no es construís el càmping.

A partir de la sentència de 1996 la Coordinadora planteja la necessitat d'un pacte per al creixement urbanístic. Durant gairebé deu anys s'havia aconseguit aturar un macro-projecte. A partir d'aquí continuaria una reivindicació constant. L'Ajuntament reiterà el 2003 l'oposició al càmping. L'empresa, a partir de la sentència del Tribunal Suprem, tenia fins el 2007 per poder executar la sentència. El fet és que el macro-projecte no s'ha realitzat.

7. Les mobilitzacions en defensa dels espais naturals a Eivissa

A Eivissa, les reivindicacions més importants en defensa dels espais naturals i en general per una ordenació del territori han estat de llarga durada. La lluita per ses Salines d'Eivissa i Formentera es desenvolupà des del 1977 fins el 2001. En els vint-i-quatre anys que varen durar els esforços i accions de protesta es produïren importants mobilitzacions. La primera culminava una campanya i tingué lloc el 29 d'octubre de 1977 amb una assistència d'unes dues mil persones, fet quantitativament i qualitativament sense precedents. La iniciativa seria promoguda bàsicament per la Comissió de Defensa de Ses Salines de l'Institut d'Estudis Eivissencs. El 1982 naixerà el Grup d'Estudis de la Naturalesa –GEN– que serà motor d'importants reivindicacions ecologistes. A partir de 1992 la seva denominació canviarà i passarà a ser GEN-GOB. Es coordinarà amb el GOB de Formentera, Menorca i Mallorca.

Amb posterioritat, tingueren lloc campanyes de sensibilització, recollida de signatures, etc. El tema de ses Salines s'incardinava de cada vegada més amb el procés urbanístic de tot l'entorn. Dins aquest procés el GEN faria una campanya en defensa de sa Sal Rossa, el 1988, recollint sis mil signatures, iniciativa que culminà amb una concentració on hi acudiren unes quatre-centes persones, concentració considerada un fracàs pel propi GEN. La urbanització va continuar ocupant el 20 % del projecte inicial.

Als inicis dels anys noranta, s'organitzà la Coordinadora Salvem Ses Salines arran de la discussió sobre la Llei d'Espais Naturals. Va recollir vuit mil signatures a la campanya que coincidia amb la Llei d'Espais Naturals. A més organitzà multitud d'actes reivindicatius i festius, entre els quals trobam la torrada popular del 1992.

La campanya acabarà el 2001 amb l'aprovació del Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals i el Pla Rector d'ús i gestió de Ses Salines una vegada ja havia estat declarat parc natural.

Una manifestació molt important és la que tingué lloc el del 22 de gener de 1999 amb una assistència d'unes dotze mil persones a la qual se sol·licitava un canvi d'orientació de la política urbanística. De fet, fou l'acte amb un major seguiment de tota la història de les Pitiüses. El lema era «Per al nostre futur, no més destrucció». La manifestació era la culminació de la campanya que havia fet el GEN-GOB Eivissa en contra del projecte d'urbanització i camp de golf de Cala d'Hort.

L'argument de la convocatòria de la manifestació per part del GEN-GOB d'Eivissa fou el següent:

Eivissa i Formentera són uns tresors irrepetibles que mereixen la nostra màxima atenció. El nostre futur i la nostra pròpia qualitat de vida són un dret irrenunciable que val la pena defensar.

Els errors del passat varen destruir per sempre una bona part dels millors racons de les nostres petites illes. Avui, els pocs que ens queden estan seriosament amenaçats.

L'any 2002 es declararia parc natural, si bé amb el nou canvi de govern de 2003 es posava en perill bàsicament la superfície a protegir. Amb el canvi de govern del 2007 es torna cap al límit de protecció que inicialment s'havia guanyat.

Davant els projectes d'autopistes i en una etapa de forta pressió urbanística es desenvolupa una manifestació el 18 de juny de 2004 amb el lema «SOS Eivissa al límit. No volem autopistes». Per segona vegada, es convoca una manifestació per al dia 1 de juliol de 2005. Foren nombrosos els participants. Segons les fonts se situarien entre sis mil cinc-cents i quinze mil. La manifestació se centrava contra les autovies i la política urbanística. Per tant, contra iniciatives del Govern Balear i del Consell Insular.

El 17 de febrer de 2006 entre unes onze mil i vint-i-dues mil tres-centes persones reclamaven rectificar la política de carreteres i la millora d'aquestes sense necessitat de construir autovies. Les xifres tant diferents es deuen als diversos recomptes que es facilitaren. Des de la ponderació s'ha de qualificar de gran èxit la concentració.

Amb motiu de la Diada Autònoma del 2006 es produïren tot un conjunt de protestes contra les autovies. La Rua del primer de març també fou aprofitada per popularitzar i reivindicar el rebuig a la política de carreteres.

A mesura que les obres de les autovies avançaven i durant els processos d'expropiacions, bàsicament durant el 2006, tingueren lloc diverses topades entre els grups antidisturbis i col·lectius de ciutadans oposats a les obres. Manifestacions pacífiques i silencioses, manifestacions i protestes de tot tipus se

succeïen. Al mateix temps, des de les plataformes ciutadanes es feien denúncies davant els jutjats. La campanya fou molt intensa.

El conflicte s'explicava fora de l'illa d'Eivissa. La Coordinadora participava d'unes manifestació a Barcelona organitzada per ciutadans de les Balears residents a la Ciutat Comtal. Un milenar de persones es manifestava el 10 de març. A Mallorca, també s'organitzen diversos actes i una concentració. El vint-i-set d'abril de 2006 es concentren unes tres mil cinc-centes persones davant el Consell Insular.

S'intensifica la campanya. Per als dies 16 i 17 de juny de 2006 s'organitza el festival «Salvem la Mediterrània. SOS Eivissa». Unes deu mil cinc-centes persones participaren d'aquestes jornades, en les quals actuaren tot un conjunt de persones i artistes de creació d'Eivissa i fora de l'illa que reclamaven un canvi d'orientació en les polítiques territorials. Era en certa manera la culminació d'unes protestes contra el que consideraven un creixement insostenible.

L'èxit en quant a convocatòria del festival animava a continuar pressionant per un canvi de model territorial.

El Govern de les Illes Balears i el Consell Insular continuaren en gran part de les obres després de superar alguns problemes judicials i el 5 de febrer de 2007 anunciaren l'obertura del trànsit del segon cinturó de ronda de Vila. L'obra de quatre quilòmetres dos-cents metres havia tingut un cost entorn als sis milions d'euros i s'anunciava que era l'obra més cara de la història de les Pitiüses. S'anunciava la propera obertura de part del túnel de Sant Rafel.

L'aprovació de la Llei de Mesures Urgents per al Desenvolupament Territorial Sostenible, el 2008, planteja un augment de protecció a quatre àrees naturals: Martinet, punta de sa Pedrera, Cala d'Hort i Benirràs.

8. Les mobilitzacions en defensa dels espais naturals a Mallorca

Als anys vuitanta destaquen les campanyes en defensa dels espais naturals bàsicament de la costa amenaçats per projectes urbanístics. Els precedents havien estat la campanya en defensa de sa Dragonera, que després de l'ocupació organitzada pel col·lectiu Talaiot Corcat, es varen organitzar dues manifestacions el 1979 i 1982 amb una àmplia participació. El comitè en defensa de Sa Dragonera, entre 1978 i 1982, organitzà múltiples activitats. Al final, la protecció de Sa Dragonera seria una realitat a través de la via judicial. El Consell Insular de Mallorca adquiriria l'illa el 1987 mentre que no seria fins el 1995 quan seria declarada parc natural pel Govern Balear.

Des de la perspectiva del moviment associatiu conservacionista serà de gran importància fins a l'actualitat el GOB, Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa que era una entitat fundada a Palma el 1973 amb el nom de Grup Ornitològic Balear. El seu canvi de nom tingué lloc el 1975 i s'adequava més als seus objectius i dinàmica. Havia estat fundat com a entitat bàsicament naturalista i de cada vegada més esdevindrà una associació ecologista preocupada per una gran diversitat de problemes ambientals. Amb el temps funcionaria amb tres seccions insulars, les de Mallorca, Menorca i Formentera i amb posterioritat, el 1992, arriba a una articulació amb el GEN d'Eivissa.

Una campanya interessant i prou important pel que va significar seria la de s'Albufera d'Alcúdia. El GOB ja durant els anys setanta planteja una reivindicació precisa: «Sí, un parc natural. S'albufera d'Alcúdia».

Un altre espai amenaçat, es Trenc, mobilitza diversos col·lectius amb la voluntat d'aconseguir la seva protecció. El GOB llança una campanya el 1982 amb el lema «Salvem Es Trenc. Qui estima Mallorca no la destrueix». La campanya culmina en gran part amb la declaració d'Àrea Natural d'Especial Interès – ANEI – el 1984 per part del Parlament de les Illes Balears. S'havien combinat actes explicatius, manifestació d'unes deu mil persones a Palma, concentració en es Trenc.

És molt significatiu que el Parlament de les Illes Balears aprovàs, mig any després de la seva constitució, a inicis de 1984, la Llei d'Ordenació i Protecció d'Àrees Naturals d'Interès Especial que va permetre fins a 1991, any en què s'aprova la Llei d'Espais Naturals i Règim Urbanístic de les Àrees d'Especial Protecció, protegir un conjunt d'espais amenaçats.

Des de la perspectiva de les mobilitzacions, la participació de nombrosos col·lectius de ciutadans explica els resultats obtinguts. Al mateix temps, cal fer èmfasi en la important difusió que donaren els diferents mitjans de comunicació.

En general, ens trobarem amb tot un conjunt de campanyes que persegueixen diferents objectius des de la perspectiva ambiental i proteccionista. Durant la dècada dels anys vuitanta destaquen campanyes d'espais bàsicament costaners com sa Dragonera, Es Trenc, sa Canova, Mondragó, Llucalcari, s'Albufera, s'Albufereta, Cales de Manacor, sa Punta de n'Amer, entre d'altres. La dècada següent està marcada bàsicament per dos factors: en primer lloc la globalització de les campanyes en defensa del territori, concretada en la Llei d'Espais Naturals, la defensa de les zones rurals i per una moratòria urbanística. En segon lloc, sorgeixen amb força les campanyes relacionades amb la gestió dels recursos com és ara l'energia, l'aigua o els residus.

Des de finals del segle XX es van centrar les campanyes entorn a la demanda de moratòria turística i urbanística. El lema més conegut serà «No més urbanitzacions» que de fet inclourà l'oposició a la construcció d'autopistes i la demanda i millora dels transports col·lectius.

Fins a finals del segle XX el moviment ecologista treballà en un procés d'implicació de molts diversos sectors socials en les seves campanyes. Una trentena de plataformes o coordinadores s'organitzaren bàsicament els anys noranta. Temàtiques com els ports esportius aglutinaven col·lectius diversos a s'Estanyol, Cala Bona, Port de Pollença, es Molinar, etc.

Des de la perspectiva de l'oposició a urbanitzacions moltes coordinadores i plataformes trobam a diverses poblacions costaneres. En freqüència, es relaciona el fet d'oposició a determinades urbanitzacions amb camps de golf.

Determinats projectes de carreteres foren objecte de l'organització de reivindicacions en contra dels projectes, com és ara els trams de carretera Deià-Sóller, autopista de Llevant, autopista d'Inca, autovia a la UIB, plantejant l'alternativa de la millora de les vies públiques.

L'activisme, la difusió de plantejaments ideològics, les manifestacions s'anaren succeint. El 1983 havia tengut lloc la manifestació per a la protecció d'es Trenc; el 1986 en defensa de l'arxipèlag de Cabrera que el 1991 seria declarat Parc Nacional, després de tot un conjunt de mobilitzacions; el 1988 genèrica contra noves urbanitzacions i sa Canova d'Artà; del 1989 al 1991 enfront de camps de golf i urbanitzacions.

La plataforma en defensa de s'Estalella d'un projecte de central tèrmica aconsegueix el 1990 el seu objectiu. L'oposició a la dàrsena de Cala Gamba o l'oposició al projecte urbanística de sa Gerreria a Palma són clars exemples de mobilitzacions urbanes.

El 1991 s'organitza la plataforma en defensa de la Llei d'Espais Naturals que convoca una manifestació a la qual acudeixen més de vint-i-cinc mil persones, el 1992.

La plataforma contra la incineradora de Son Reus fou creada el 1993 i l'arribaren a formar més de cent cinquanta col·lectius. La reivindicació d'oposar-se a la construcció i posada en marxa de la incineradora, així com d'un abocador de cendres aconseguí més trenta mil signatures després d'organitzar moltes activitats, manifestacions, consultes populars a mode de referèndums, etc. Les trenta mil signatures es presentaren com a iniciativa legislativa popular, que seria rebutjada pel Parlament de les Illes Balears.

El 1994 s'organitzaran concentracions a ses Covetes contra la construcció dels apartaments a primera línia de la costa. El 1995 les accions del GOB i el PSM aconsegueixen la suspensió de les obres ja molt avançades dels seixanta-vuit apartaments a ses Covetes del municipi de Campos. S'inicien així tot un conjunt

de processos judicials que culminen amb la sentència del Tribunal Suprem del 2006 de la suspensió de les obres. L'Ajuntament de Campos, després del canvi polític del 2007, va renunciar a continuar pletejant. El mateix any el Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears sentencià que les llicències eren il·legals. L'any 2010, la sentència va ser confirmada pel Tribunal Suprem. El 2013, font les tasques d'enderrocament acabaren i la zona tornà al seu estat original després de gairebé vint anys de conflicte.

El 1995 tenen lloc mobilitzacions a Cales de Mallorca. S'aconseguiran amb el temps alguns èxits. La concentració de Cala Petita amb la reivindicació de «Cala Petita verge» és important.

Del 1997 al 1999 va tenir una gran importància la plataforma de Mallorca contra el projecte d'autopista de Migjorn-Llevant. L'estructura organitzativa va ser potent ja que a més de la plataforma general s'organitzaren plataformes locals a Manacor, Felanitx, Campos, Porreres i Lluçmajor, totes elles creades el 1997, i que pretenien evitar la construcció de l'autopista a través dels municipis del migjorn de Mallorca i al mateix temps propugnaven fomentar alternatives basades en la millora de les carreteres i el foment del transport col·lectiu. Es recolliren més de quinze mil signatures, s'organitzaren jornades d'estudis, debats, exposicions, concentracions, etc.

El 2000 es reactivà la campanya per aconseguir tancar la central de Sant Joan de Deú, denunciada reiterades vegades per una alta contaminació. Fou clausurada el 2003. Aquest mateix any s'organitzava la plataforma contra l'entrada del gasoducte per l'espai natural des Carnatge propugnant com a alternativa el dic de l'oest. Aquesta plataforma fins avui no ha aconseguit els seus objectius.

Aquell mateix any s'aprova el Pla de Residus de Mallorca que consolida el model d'incineració. La incineradora de Son Reus estava en funcionament des del 1998. El Consell Insular de Mallorca aprovà una Moratòria urbanística. S'aprova la protecció de Cap d'es Pinar, es Canons i s'Almudaina.

Un any després, el 2001, s'aprova el Parc Natural del Llevant i el Parc de s'Albufereta. Del 1999 al 2003 es donen un bon conjunt de mesures proteccionistes i s'aproven Plans en referència al medi ambient, com és ara el Pla Energètic i Pla Hidrològic i la modificació del Pla de Carreteres.

Amb el canvi de Govern, el 2003, es farà una segona modificació del Pla de Carreteres i es reduirà el Parc Natural de Llevant.

A la primavera d'hivern del 2003 tenen lloc moltes activitats sobretot a Campanet però també a Búger i Sa Pobla propugnant que enlloc de l'autovia prevista es fes un desdoblament de la carretera entre Inca i Sa Pobla. Les protestes no aconseguiren els seus objectius encara que els preus d'expropiació d'un tram important fossin molt més elevats del que es preveien. Aquell mateix

any s'organitza la plataforma contra el projecte de segon cinturó de Palma i contra determinades iniciatives urbanístiques de les barriades de Son Sardina, sa Garriga i Son Espanyol. A hores d'ara, s'han frenat alguns projectes urbanístics a la zona i no està prevista el segon cinturó amb el projecte inicial, però existeix un projecte inicialment aprovat per intentar desbloquejar la saturació de la via de cintura de Palma.

A un conjunt d'indrets de la costa com és ara Portocolom sorgeixen plataformes d'oposició a projectes de passeig marítim. L'interrogant que es planteja és: quin port volem?

Va començar la seva activitat una nova plataforma «Autovia No» en referència al projecte entre Inca i Manacor. S'organitzaren plataformes locals molt actives a Inca, Costitx, Sineu, Ariany, Maria, Petra i Manacor. Va haver-hi molta tensió, mobilitzacions importants a Sineu i Palma, i es recolliren més de vint-i-una mil signatures. El projecte acabaria essent retirat pel Govern.

El 2004 és un any de nombroses iniciatives que es concretaven en plataformes, concentracions, recollida de signatures contra projectes urbanístics, carreteres, algun parc temàtic, etc. El mes de febrer té lloc una manifestació a Palma amb una assistència d'unes cinquanta mil persones amb l'eslògan «Qui estima Mallorca no la destrueix».

Les plataformes més actives foren la del Parc de les Vies que convocà una important manifestació a Palma en contra dels projectes que volia executar l'Ajuntament de Palma i que finalment no s'han executat; la plataforma Salven la Real també a Palma i que va organitzar nombroses concentracions, festivals, etc. i que els seus treballs no han culminat amb èxit ja que a l'entorn del monestir de la Real ha acabat amb la construcció i posada en funcionament de l'hospital de Son Espases, encara que sembla garantida una franja una protecció.

Un altra plataforma que sí que aconseguiria els seus objectius fou la de Son Real amb l'eslògan «Son Real no té preu».

Una plataforma que agafà es pes específic va ser la que defensa els camins públics oberts. Les concentracions amb excursió en es Fangar de Manacor o el camí vell de Lluc des de Pollença en són exemples importants.

Altres plataformes foren la de «Roques senes ciment» a s'Illot i que el 2008 va aconseguir arribar a un consens respecte als passejos de devora la mar, la qual s'oposava a un parc temàtic de a Can Veiret de Calvià. A altres municipis costaners es desenvoluparen lluites contra projectes de passejos encimentats devora la mar per part del Ministeri de Medi Ambient, com és el cas de la Colònia de Sant Jordi del municipi de ses Salines.

El 2005 es donaran diferents iniciatives i plataformes de tipus proteccionista novedoses i d'altres que continuaran tasques anteriorment començades. En aquest sentit, és interessant els plantejaments de preocupació a la vall de Sóller i el seu port.

El fet més singular fou la campanya «Salvem Mallorca» que es plantejava com una plataforma de plataformes. L'aglutinaven el GOB, Amics de la Terra, les plataformes de Son Real, Autovia No (Inca-Manacor), Segon Cinturó de Palma, Salvem la Real, SUS Can Veiret, Es Carnatge, Desdoblament sí autovia no (Inca-Sa Pobla), Parc de ses Vies. Recolliren més de trenta-quatre mil signatures i es presentà com a iniciativa legislativa popular sense que prosperàs.

El 2006 començarà una campanya per protegir l'espai de ses Fontanelles, darrer espai humit de la badia de Palma, amb un èxit final parcial. En aquesta iniciativa hi participà l'Associació d'Empresaris i Comerciants de Can Pastilla. Continuà la seva activitat la del Parc de Ses Vies a Palma, i s'inicià una nova plataforma amb el nom «Salvem sa façana marítima de Palma». El 2007, ses Fontanelles varen ser protegides de manera cautelar per part del Govern. Durant l'any 2011, les mobilitzacions i jornades reivindicatives seguiren per reclamar la protecció de l'espai. El retorn del Partit Popular al Govern va suposar la reactivació del projecte de centre comercial i el GOB va tornar a impulsar la campanya de protecció. Les obres començaren a final de 2013 amb un intent del grup ecologista de paralitzar les obres mitjançant accions davant les màquines.

El 2007 tindrà lloc, concretament el 17 de març, una manifestació a Palma amb el lema «Salvar Mallorca. Prou destrucció, salvem Mallorca». El pes de la convocatòria anà a càrrec del GOB i la plataforma Salvem Mallorca. Participaren a la convocatòria cent trenta entitats i comptà amb una assistència entorn a les seixanta mil persones. Ha esta considerada la manifestació més nombrosa de tota la història de Mallorca.

El 2008, varen començar un conjunt de reivindicacions per frenar alguns projectes d'obres aprovades ja fa un temps a municipis com Muro, Campos, etc.

El Pla Territorial de Mallorca aprovat pel Consell de Mallorca el 2004 ha deixat algunes incògnites importants. Determinades desclassificacions i classificacions posteriors han estat polèmiques i alguns temes estan pendents de resolució judicial.

Les polítiques ambientals més proteccionistes i l'aprovació i desenvolupament de la Llei de Mesures Urgents per un Desenvolupament Territorial Sostenible del 2008 marcaren una nova perspectiva que afecta a deu àrees naturals.

El canvi polític a la majoria de les institucions que es produí l'any 2011 va començar una nova etapa en les reivindicacions ecologistes.

La primera gran mobilització a Mallorca va ser contra el projecte d'hotel a sa Ràpita. L'any 2012 es constituí la plataforma Salvem sa Ràpita i es reactivà la de Salves es Trenc contra un projecte d'hotel amb una inversió de 120 milions, de 1.200 places i amb una previsió de 300 llocs de treball. A més, el nou hotel confrontaria amb l'àrea protegida des Trenc i del salobrar de Campos (una zona verge i no urbanitzable des 1984). El mateix any el GOB i les plataformes esmentades aconseguiren reunir entre sis mil i vuit mil persones en una concentració a la platja des Trenc contra el projecte.

A final de 2012, el Consell de Mallorca començà a parlar de la possibilitat d'importar fems per rebaixar el cost del tractament de fems de la incineradora de Son Reus (Palma). El GOB i diverses associacions de veïnats s'hi mostraren en contra. A començament de 2013, unes dos mil cinc-cents persones es concentraren al barri marítim des Molinar de Palma contra la importació de fems. El Consell, després d'una primera paralització, segueix endavant amb el projecte.

9. Les mobilitzacions en defensa del medi natural a Menorca

Des dels anys setanta fins a l'actualitat han estat nombroses les reivindicacions i les mobilitzacions a Menorca des de la perspectiva de la defensa dels espais naturals. S'ha de qualificar de norma la mobilització en aquest sentit, ja que s'ha de parlar d'una llarga etapa, des de 1971 fins a l'actualitat, des de la primera campanya «Salvem s'Albufera» fins a la reivindicació actual d'un Pla Insular de la Costa.

En el llarg procés s'han inclòs estudis, mobilitzacions, un moviment associatiu molt important vehiculat pel GOB-Menorca i se'n dedueix que a partir de la cohesió social s'han plantejat un conjunt de fites proteccionistes que han anat des de la defensa d'espais naturals específics, la declaració de Menorca com a reserva de la biosfera, l'aprovació del Pla territorial de Menorca i aconseguir la recuperació pública del Camí de Cavalls.

Des del 1971 fins el 1985 es reivindicà la protecció de s'Albufera des Grau. El Parlament de les Illes Balears aprovava la Llei que el declarava Àrea Natural d'Espècial Interès el maig de 1986. Un Decret de maig de 1995 declararia parc natural s'Albufera des Grau, illa d'en Colom i Cap de Favàritx.

Els anys 1979 i 1980 el GOB, que s'havia fundat l'abril de 1977 amb el precedent d'un grup constituït a l'Ateneu de Maó, llança la campanya «Salvem Menorca. Encara hi som a temps».

Les campanyes se succeïren de 1978 a 1981 la de Cala en Turqueta i Macarella, entre el 1983 i 1988 Es Barranc d'Algendar. Del 1979 al 1988 la campanya de Son Bou, que inclogué una acció-encadenament el 1987.

Des del 1986 fins a inicis dels anys noranta es planteja la protecció de Trebelúger. El fet que determinades normes de protecció fossin de dubtosa execució provocà algunes campanyes i manifestacions com és el cas de la d'abril de 1992 en la qual es manifestaren més de tres mil persones i que de fet culminava amb la campanya «Salvem Trebelúger per sempre. La volem tal com és!».

L'abril de 1988 tingué lloc una manifestació d'unes tres mil persones amb un plantejament reivindicatiu general: «Ja n'hi ha prou. Tenim dret a una Menorca digna». Una Llei de març de 1989, presentada pel Consell Insular de Menorca al Parlament de les Illes Balears, declarava Àrea Natural d'Espècial Interès la costa entre Cala Mitjana i Binigaus i els barrancs de Cala Mitjana, Trebelúger, la Cova, Son Fideu, Cala Fustam, Sant Miquel, sa Torre Vella i Binigaus.

Del 1989 fins el 1991 el debat se centra molt entorn als camps de golf. D'una banda, existirà un destacat debat respecte a la problemàtica de l'aigua i de l'altra des denuncia que darrera aquests projectes de golf es plantejaven urbanitzacions.

Els anys 1990 i 1991 es fa campanya per un Catàleg d'Espais a protegir. La manifestació del gener de 1991 supera les dues mil cinc-cents persones. L'aprovació de la Llei del Parlament el 30 de gener de 1991 d'Espais Naturals i Règim Urbanístic de les Àrees d'Espècial Protecció marca una nova perspectiva.

La declaració de Menorca com a reserva de la biosfera per part de la UNESCO el 1993 és una fita a tenir en compte i marcarà unes perspectives de futur importants.

Els estudis que es realitzaven, les campanyes d'anellament, les sembrades d'arbres, la publicació de llibres i revistes i algunes celebracions festives formaven part del component reivindicatiu. La «Festa per Macarella», el juliol de 1995, que reuneix unes dues mil persones n'és un exemple.

La creació del Fòrum d'ong's de Menorca representa pel moviment associatiu en general un repte prou important. En aquest àmbit de l'entesa i del fixament d'objectius generals atribuiríem una mena de gran pacte que s'estableix a Menorca entre molts de col·lectius entre 1999 i 2003, que entre d'altres aspectes s'ha de destacar l'aprovació del Pla Territorial de Menorca -PTI-, la potenciació del Fons Menorquí de Solidaritat i el sorgiment d'altres plataformes, entre les quals s'han d'assenyalar la del Camí de Cavalls i la del transport aeri.

La manifestació de febrer de 1999 amb el lema «Defenseu el nostre futur. Prou d'urbanitzar Menorca» i amb la presència d'unes sis mil persones significarà la major concentració d'aquesta etapa.

Una campanya cívica de gran intensitat i llarga durada ha estat la reivindicació de l'ús de pas del «Camí de Cavalls». La campanya tingué lloc els anys vuitanta i noranta, significat tot un conjunt de reivindicacions realitzades a través d'estudis, excursions reivindicatives i lúdiques, l'organització d'una Coordinadora, debat respecte a la prescripció de la servitud, iniciatives legislatives, aprovació del Pla especial, etc.

El 197 quilòmetres de traçat del tradicional Camí de Cavalls havien vist com amb el pas del temps es limitava el dret de pas per part de propietaris. Davant aquest fet, es defensà que es podia acreditar el constant ús militar i també civil des de temps immemorials. Els anys 1992 i 1993 es donaren a conèixer dos estudis d'ampli ressò sobre la qüestió. El de l'historiador Joan de Nicolás Mascaró i el del jurista Josep Maria Quintana. Aquest darrer també advertia, el 1995, que si els ajuntaments no posaven fil a l'agulla i afrontaven coratjosament el problema la qüestió acabaria podrint-se.

Els anys 1996 i 1997 vingueren marcats per una destacada mobilització amb un conjunt d'excursions reivindicatives, algunes de les quals acabaven en conats de violència i amb problemes que a vegades arribaren als jutjats. El 1996 es produïren sis interdictes civils, diverses denúncies civils i una denúncia penal. Aquell any s'havia organitzat la Coordinadora en Defensa del Camí de Cavalls formada per un bon conjunt d'entitats culturals, socials i polítiques.

La recollida de signatures del 1997 sobrepassà les tres mil. Els debats proliferaren i la temàtica del Camí de Cavalls tingué un ampli ressò.

A la manifestació del 1999 amb el lema «Defenseu el nostre futur. Prou d'urbanitzar Menorca!» amb l'assistència d'unes sis mil persones, una de les reivindicacions plantejades era la defensa del Camí de Cavalls.

A finals de desembre de l'any 2000, el Parlament de les Illes Balears aprovà la Llei del Camí de Cavalls de Menorca a partir de la qual es reconeixia el traçat i la reivindicació històrica d'aquest itinerari.

El maig de 2003 s'aprovà el Pla especial i el Consell Insular de Menorca, el gener de 2005, aprovava definitivament la relació de béns i drets afectats i la seva necessitat d'ocupació.

El 24 de maig de 2008 en es Grau i amb un acte festiu, s'inaugurava el quilòmetre zero.

A hores d'ara encara resta resoldre alguns conflictes com és ara la finalització d'alguns tràmits d'ocupació, l'adequació d'algun tram i el manteniment del mateix.

Dels 179 quilòmetres del Camí de Cavalls s'han hagut d'expropiar 86,4 quilòmetres per part del Consell Insular de Menorca amb 109 propietaris afectats. S'ha arribat a acords amb titulars de 5 finques que sumen un total de 5,7 quilòmetres. La resta del Camí passa per domini públic marítim-terrestre o per sòl urbà. El cost total de l'expropiació del dret de pas i dels acords ha arribat als dos milions d'euros.

10. La campanya de Menorca en defensa d'un transport aeri just

L'abril de 2001 s'iniciaria una nova i important reivindicació a l'illa de Menorca. Diverses entitats, col·lectius i partits polítics inicien una campanya sol·licitant que el transport aeri sigui un servei públic. Així doncs es plantejava d'una manera enèrgica el tema de la insularitat i la necessitat d'augmentar els descomptes per als residents. La resposta de bona part de la societat menorquina no es farà esperar i es produirà una destacada resposta popular. Després d'una intensa campanya de recollida de signatures s'acabarà culminant amb un manifestació l'1 de febrer de 2003 on més de tres mil persones sortiren al carrer pel centre de Maó amb el lema «Per un transport aeri just. Declaració de servei públic». L'acte, que tingué una gran acceptació social, fou organitzat per la Mesa pel Transport Aeri que aglutinava totes les forces polítiques i sindicals, les patronals, les entitats cíviques i socioculturals. Per la seva importància, a continuació es reproduïx un fragment del manifest que es llegí durant la manifestació:

Per als ciutadans i ciutadanes de Menorca l'avió no és un luxe, és una necessitat. Els darrers anys, els preus dels bitllets no han aturat d'augmentar – en el cas dels vols Menorca-Palma, un augment del 120 % en general i del 70 % per als residents, en poc més de 5 anys. I per si això fos poc, hem vist com es suprimien determinades rutes per algunes companyies aèries. La Mesa del Transport Aeri de Menorca, – plataforma integrada per partits polítics, organitzacions empresarials, sindicats, entitats cíviques, associacions de veïns, etc. – convida tots els menorquins i menorquines a reivindicar davant les administracions públiques competents solucions urgents a aquesta intolerable situació.

QUÈ DEMANAM: Que s'articulin les solucions adients, legalment possibles per a l'administració, als problemes del transport aeri, entre illes i amb la península – sense que això suposi una situació de monopoli. Aquestes solucions hauran de contemplar una programació d'horaris i freqüències que cobreixi les necessitats dels ciutadans i ciutadanes de Menorca, que fixi unes tarifes raonables i que estableixi descomptes fixos per a menors de 21 anys, majors de 60 anys, malalts, estudiants universitaris, famílies nombroses i esportistes federats. Així

mateix, demanam un augment del descompte per als residents a les illes Balears del 50 %, per tal de compensar el constant augment dels costos dels darrers anys.

Després d'aquesta intensa campanya s'aconseguiria rebaixar en part del cost dels bitllets, tot i que encara queden pendents de resoldre moltes de les demandes plantejades per pal·liar la problemàtica de la insularitat.

11. Bibliografia

- Mallorca ara*, Palma, Ed. Fundació Emili Darder, 1987.
- Desempleo y precariedad en el mercado de trabajo balear*, Palma, Ed. Gabinete Técnico CC.OO. Illes Balears, 1995, (Col. Mercat de Treball, núm. 7).
- Estudi sobre l'ocupació submergida a Balears*, Palma, Ed. Conselleria de Treball i Formació, 1998.
- Narradors de Mallorca per la llengua*, Palma, Ed. Lleonard Muntaner-Joves de Mallorca per la Llengua, 2003.
- La negociació col·lectiva a les Illes Balears. Informe. Estudi tècnic*, Palma, Ed. Consell Econòmic i Social, 2004.
- Comportament de la productivitat i la competitivitat a les Illes Balears*, Palma, Ed. CES, 2004, (Col. Documents, núm. 1).
- Formentera en les teues mans*, Eivissa, Ed. GOB Formentera-GEN-GOB Eivissa, 2007.
- De la soca i l'arrel. Obra Cultural Balear. Preguntes i respostes de 45 anys d'història*, Palma, Ed. Obra Cultural Balear, 2008.
- La negociación colectiva en España en 2005, 2006 y 2007*, Madrid, Ed. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 2008.
- Guia de recursos per a les dones a les Illes Balears*, Palma, Ed. Institut Balear de la Dona, 2008.
- L'educació com a clau de desenvolupament*, Palma, Mallorca Missionera. Delegació Diocesana de Missions, 2008.
- Les Illes Balears en xifres 2008*, Palma, Ed. IBESTAT, 2008.
- Anuari de l'Educació de les Illes Balears*, Palma, Ed. Fundació Guillem Cifre de Colonya-UIB (2004-2013).
- Blanes, Camil·la - Marimon, Antoni (Coord.). *Història de Mallorca*, Palma, Ed. Moll, 1998, Vol. 3, (Col. Els Treballs i els Dies, núm. 45).
- Camí de Cavalls. De la reivindicació a la realitat*, Menorca, Ed. PSM-EN, 2008.
- Garcia Munar – Pere Josep. *Dragonera pes dragons! Història de la lluita ecologista per salvar Sa Dragonera (1974-1995)*, Palma, Ed. Plaguetes del Raval, 2008, (Col. Sol i Llibertat, núm. 2).

- Garrido, Carlos. *¿Qué pasa en Eivissa?*, Palma, Ed. Gráfica Bristol, 2006.
- Gayà, Víctor. *El sexe del profeta*, Palma, Ed. Lleonard Muntaner, 1997.
- Guia d'entitats i associacions per a la població migrada de les Illes Balears*, Palma, Ed. Institut Balear d'Afers Socials, 2003.
- Informe econòmic i social de les Illes Balears*, Palma, Ed. Centre de Recerca Econòmica (2003-2012).
- Institut Balear de la Dona <<http://ibdona.caib.es>> (17 de desembre de 2015).
- Instituto de la Mujer. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales <<http://www.migualdad.es/mujer/mujeres/cifras/index.htm>> (23/12/2013).
- Martí Florit, Tomeu. *Sus Mallorca! Manifest de futur*, Palma, Ed. Lleonard Muntaner, 2006.
- . *La revolta dels enllaçats*, Palma, Ed. Lleonard Muntaner i Obra Cultural Balear, 2012.
- Mateu Martí, Jaume. *Marginàlia. Jaume Santandreu i l'exclusió social a Mallorca (1967-2007)*, Palma, Ed. Lleonard Muntaner, 2006.
- Mayol, Joan. *Autonomia i medi ambient a les Balears 1983-2003*, Palma, Ed. Documenta Balear, 2005.
- Memòria 2007. Càritas, l'art d'acollir*.
- Memòria del CES 2007. Sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears*, Palma, Ed. CES, 2008.
- Memòries anuals del CES.
- Memòries anuals de l'Institut Balear de la Dona.
- Murillo de la Vega, Soledad (Dir.). *Ciudadanía activa. Asociacionismo de mujeres*, Madrid, Ed. Paredós, 2003.
- Rayó, Miquel. *L'ecologisme a les Balears*, Palma, Ed. Documenta Balear, 2004.
- Rullan, Onofre. *L'ordenació territorial a les Balears (segles XIX i XX)*, Palma, Ed. Documenta Balear, 2007, (Col. Quaderns d'Història Contemporània de les Balears, núm. 53).
- Registre d'associacions del Govern de les Illes Balears.
- Revista GEA. *Quadern de la terra*, editada per la Caixa de Balears Sa Nostra
- Revista del GOB *L'Ecologista*.
- Revista del GOB-Menorca *Socarrell*.
- Revista *Drets Humans*.
- Serra, Jean. *Mai més*, Eivissa, Ed. Ajuntament d'Eivissa, 2007.
- Serra Busquets, Sebastià - Company Mates, Arnau (Coord.). *Perspectives de final de segle a Mallorca*, Palma, Ed. Fundació Emili Darder, 2000, (Col. Coneixements, realitats i perspectives, núm. 5).
- Vídeo *Per al nostre futur No més destrucció!*, Ed. GEN-GOB-Eivisa, 1999.
- <<http://caritasmallorca.org>> (17 de desembre de 2015).

<<http://dgcooper.caib.es>> (17 de desembre de 2015).

<<http://fonsmallorqui.org>> (17 de desembre de 2015).

<<http://fonsmenorqui.menorca.es>>

<<http://fonspitius.org>> (17 de desembre de 2015).

12. *Curriculum vitae*

Sebastià Serra Busquets (Palma, 1950) es catedrático de Historia Contemporanea de la Universitat de les Illes Balears. Ha sido profesor de Historia del Periodismo del Centro de Estudios Superiores Alberta Giménez (2005-2014), professor del Doctorat-Màster 'Estudis Culturals Mediterranis' de la Universitat Rovira i Virgili (2002-2006) i professor del Master Professionel Gestion du Patrimoine Culturel et Naturel de la Universidad Essadi de Tetuan (2003-2004). También es investigador principal del Grupo de Estudios de la Cultura, la Sociedad y la Política del Mundo Contemporáneo de la Universidad de les Illes Balears.

Gabriel Mayol Arbona (Montuïri, Mallorca, 1986) es licenciado en Historia, Máster en Formación del Profesorado y Máster en Patrimonio Cultural: Gestión e Investigación, per la Universidad de las Islas Balears. Actualmente está realizando su tesis doctoral sobre movilizaciones ciudadanas en Mallorca durante la etapa autonómica. Ha sido coordinador técnico de diferentes proyectos competitivos sobre patrimonio periodístico y el turismo cultural. También ha investigado otras líneas como la historia de la prensa o el periodismo digital.

Prensa local a una illa mediterrània: la Prensa Forana de Mallorca

Rafel Puigserver Pou
(Universitat de les Illes Balears)

Resum

L'element insular condiona el model comunicatiu de la regió o el país on es viu. En el cas de Mallorca ens trobam amb un fenomen específic de premsa local, la Prensa Forana de Mallorca, tot i que compta amb referents a la península, com la premsa comarcal a Catalunya. La premsa forana constitueix un model específic caracteritzat per presentar la realitat amb consciència identitària amb una important contribució a la defensa de la llengua i cultura pròpia. La seva gran incidència i difusió, a més de la proximitat de la informació fan que siguin uns mitjans molt populars i arrelats, cosa que complementa i enriqueix el marc comunicacional i cultural en català a Mallorca.

Paraules clau

Prensa local; cultura; llengua; comunicació; identitat.

Abstract

The insular element determines the communication model of the region or country where you live. In the case of Majorca we find a phenomenon specific to local press, the Prensa Forana (local press) of Majorca, although there are other references as the local press in Catalonia. The *Prensa Forana* is characterized by a specific model, which provides information-conscious identity with a major contribution to the defence of the language and culture of Majorca. Its high incidence and distribution, plus the proximity of the information make them a very popular media and rooted, which complements the communication and cultural context in Catalan in Majorca.

Keywords

Local Press; Culture; Language; Communication Identity.

---

1. Introducció. - 2. Un fenomen periodístic amb història: la Prensa Forana de Mallorca. - 3. Les característiques de la Prensa Forana. - 4. L'Associació de la Prensa Forana de Mallorca. - 5. La realitat actual de la premsa forana. - 6. A mode de conclusió. - 7. Bibliografia. - 8. Curriculum vitae.

1. Introducció

En primer lloc caldria fer unes consideracions sobre la definició o definicions de premsa local. Entre els diferents estudiosos que han definit allò que hom podria denominar premsa local o de proximitat, ens quedarem amb les consideracions del professor Jaume Guillaumet, qui considera una publicació local aquella que

combina informació i opinió sobre afers generals, però que apareixen circumscrits a l'àmbit de pobles mitjans o petits sense superar mai la demarcació d'un municipi específic, i en la qual els lectors s'identifiquen per la seva pertinença a aquella localitat o municipi.

El fet que Mallorca sigui una illa dóna una altra consideració a aquesta definició de premsa local, ja que aquí caldria fer-ne dues distincions. La premsa insular, que s'edita a la capital, Palma, i que dóna informacions de tota l'Illa, amb especial atenció a la part forana. Però a la vegada, Mallorca presenta un conjunt de publicacions editades fora la capital, que reflecteixen una realitat diferent a la premsa generalista i insular que es publica a Palma. A les seves pàgines es mostren la fusió de dos mons i dues societats ben diferenciats –la ciutat de Palma amb una societat urbana i la Part forana amb una població més arrelada a la terra-, però que connecten amb una realitat conformada per les transformacions turístiques i immigratòries, i que conformen la societat mallorquina actual. Ara bé, la configuració comarcal de Mallorca és pràcticament inexistent, i a excepció d'alguna publicació, que pot tenir transcendència a altres municipis, estam davant unes publicacions locals.

Per tant, dins l'etiqueta de Premsa forana s'hi ha emmarcar un nombrós i divers grup de publicacions mallorquines que han esdevingut un fenomen periodístic i cultural ben singular i característic de Mallorca.

En resum estam davant un fenomen que presenta certes similituds amb el model de premsa comarcal de Catalunya¹ i també amb el model valencià de premsa local². La premsa de proximitat o local, i la premsa forana cal considerar-la doncs dins l'àmbit d'aquest tipus de premsa, té com a característiques principals en l'especialització en la informació local, la identificació de la publicació amb el municipi, que afavoreix la descentralització informativa i que fa un ús del llenguatge col·loquial i directe.

2. Un fenomen periodístic amb història: la Premsa Forana de Mallorca

Durant el darrer quart del segle XIX i durant tot el segle XX, han anat sorgint a diversos municipis de Mallorca diferents publicacions amb la missió d'informar, formar i entretenir els ciutadans respecte a la situació política, econòmica, social i cultural dels pobles, per tal de contrarestar l'increment i la influència de la premsa de Palma de caire centralitzadora.

---

¹ J. Guillamet, *La Premsa Comarcal. Un model català de periodisme popular*.

² F. Martínez Sanchis, *Periodisme local i comarcal: el periodisme valencià de proximitat*.

A partir dels estudis fets, entre d'altres per Arnau Company Mates³ i Sebastià Serra Busquets⁴, podem establir un conjunt d'etapes en el procés d'aparició de la premsa forana.

La primera fase s'inicià en el darrer terç del segle XIX i fou interrompuda per la Guerra Civil. Va tenir el seu màxim esplendor durant la Segona República, sobretot per l'aparició de publicacions de caràcter polític i polèmiques cap a la situació de l'època. Es tracta de publicacions «històriques» com el setmanari *Sóller* (1885) o *Felanitx* (1935).

Una segona etapa de la premsa forana s'inicià a partir de la segona meitat de segle, com és el cas de la revista *Bona Pau* de Montuïri (1952), *Perlas y Cuevas* de Manacor i *Bellpuig* d'Artà, ambdues de l'any 1960. Tant la *Bona Pau* com *Bellpuig* estan lligades a estaments religiosos, els quals, podien accedir amb majors facilitats a aconseguir els permisos de publicació. Així, l'Església podria servir d'impuls de fulls parroquials, els quals donaren lloc al sorgiment o transformació d'aquests fulls en revistes locals com ara *Bona Pau*, *Bellpuig*, *Santa Bàrbara*, etc. De fet, era freqüent trobar a les seves pàgines, seccions dedicades a la informació parroquial, espai que era aprofitat pels mateixos mossens per difondre informació de caire religiós. Això no obstant, al costat de les informacions parroquials es començaven a veure alguns textos que ja deixaven una primera passa cap aquesta, podríem dir, nova llibertat. La majoria d'aquestes publicacions sorgiren durant els anys seixanta i principis dels setanta, quan el franquisme es trobava a les acaballes.

Cal tenir present que la legislació de l'època requeria que comptessin amb un director professional (és a dir, periodista) que havia de passar pel control del règim franquista, per la qual cosa algunes de les publicacions varen haver de recórrer a contractar un director de palla o bé a justificar-ne el perquè no en tenien.

Des del finals anys seixanta, els canvis polítics, socioeconòmics i culturals sorgits a l'Estat espanyol afegits a l'augment i evolució del sector turístic a Mallorca, va donar com a resultat unes profundes transformacions en els mitjans de comunicació de l'illa arran la modificació de la Llei de premsa i impremta de 1966 i l'aprovació del Decret Llei sobre la llibertat d'expressió d'abril de 1977. Aquesta nova legislació ampliava el marc legal de les publicacions en el sí de la llibertat d'expressió, tot i que mantenia la possibilitat que l'Administració pogués segrestar una publicació en cas de plantejaments contraris a la unitat d'Espanya, a la institució monàrquica o s'atemptés contra el prestigi institucional de les forces armades espanyoles.

³ A. Company Mates, "La primera etapa de la premsa forana a Mallorca ", pp. 182.

⁴ S. Serra Busquets, *Els elements de canvi a la Mallorca del segle XX*, pp. 177-234.

A partir dels anys setanta i vuitanta es donà inici a una tercera fase, quan la premsa forana va viure un procés d'expansió, sobretot gràcies a la fi del franquisme i l'arribada de la democràcia. És en aquest context d'una certa "nova llibertat" per poder publicar determinats continguts fins aleshores difícils de ser publicats, en què començaren a aparèixer diferents col·lectius de persones que tenien interès per conèixer el passat i donar testimoni (o més ben dit el seu testimoni) de la realitat que els havia tocat viure.

Aquesta relació existent entre entitats i publicacions l'hem d'emmarcar en el fet que la gent vinculada o que havia impulsat aquestes publicacions, era la mateixa gent que en els anys setanta s'havia anat constituint en associacions cíviqes (o vinculats a moviments d'oposició al franquisme), i/o culturals, amb l'objectiu de promoure el català a les Illes Balears. Fou aquesta gent la qui inicià l'aventura d'escriure en uns mitjans inicialment poc professionalitzats i rudimentaris, que en alguns casos, constitueixen una autèntica tasca artesanal de maquetació de la premsa forana.

Cal esmentar aquí l'important paper que en aquest procés hi jugà alguns dels col·lectius que formaven part de l'Obra Cultural Balear, una entitat cívica i cultural fundada per Francesc de Borja Moll el 1962, amb l'objectiu de fomentar la llengua i cultura catalana a les Illes Balears. El 1971 es va constituir en associació i poc a poc a va anar obrint delegacions locals a cadascun dels pobles. D'aquesta manera va jugar un paper importantíssim en la tasca de normalització lingüística i d'impuls al procés autonòmic.

En part com a mitjà de difusió d'aquests objectius, però sobretot, perquè n'hi havia que tenien iniciatives culturals (i més o menys polítiques), a partir de la dècada dels anys vuitanta, sorgiren un bon grapat de revistes sota l'òrbita de les delegacions locals de l'Obra Cultural Balear, encara que només fos per donar una cobertura legal a les publicacions. Una vegada constituïdes en revistes o bolletins, aquests s'anaren associant a l'Associació de la Premsa Forana de Mallorca una nova entitat associativa sorgida per donar resposta a la nova realitat periodística. Aquesta associació de premsa ha contribuït poderosament a la pervivència d'aquestes publicacions foranes i ha coordinat importants accions conjuntes entre les diferents revistes associades lligades a reivindicacions lingüístiques, culturals o mediambientals.

Algunes d'aquestes revistes sorgides en el decurs de la transició democràtica foren *Dijous* (Inca), *Coa Negra* (Santa Maria del camí), *Es saig* (Algaida), *Llucmajor de pinte en ample*, *Pòrtula* (Pòrtol, Marratxí), *Flor de card* (Sant Llorenç des Cardassar), *7 Setmanari* (Manacor), etc.

Amb les darreres recerques i esdeveniments ocorreguts en el món de la premsa en general, i específicament a Mallorca, caldria establir una etapa iniciada a principis dels anys noranta en la qual hi podríem emmarcar aquelles

publicacions que en bona part dels casos han explotat la premsa forana com una via de negoci. Ben entrat la primera dècada del segle XX, podríem introduir una nova fase dins la premsa forana, relacionada amb la digitalització de les revistes (en alguns casos el paper i la versió web són complementàries) i amb la conversió o l'arribada de projectes merament digitals.

3. Les característiques de la Premsa Forana

Després de les consideracions prèvies, caldria explicitar les diferents característiques de la premsa Forana de Mallorca.

Per Premsa forana hem d'entendre que es tracta d'un conjunt de publicacions, majoritàriament no professionalitzades i que són editades per entitats o associacions amb finalitats no lucratives. No obstant això, aquestes publicacions han viscut un procés de professionalització, no només pel que fa als seus responsables o redactors, sinó que també cap a esdevenir en mitjans amb els que poder sobreviure per l'heterogeneïtat en la periodicitat de les publicacions, així com també del seu àmbit de difusió, i per ser publicacions editades.

La Premsa forana presenten grans diferències pel que fa a l'àmbit de difusió, amb publicacions que abasten tots els nuclis del municipi com és el cas de la desapareguda *Sa comuna* (Selva, Biniamar i Caimari) o *Es Saig* d'Algaida; altres d'un sol nucli del municipi com és el cas de *Can Picafort* (Santa Margalida) i *Porto Cristo* (Manacor); i d'altres abasten només un sol municipi, com és el cas de *Llum d'oli* de Porreres. Ara bé, la identificació com a revista d'aquest municipi és absolutament característica en ella. Per als seus lectors, aquestes revistes són considerades les revistes del seu poble, sobretot si en el municipi només n'hi ha una.

Cal dir que hi ha hagut algun intent de fer premsa amb un caire comarcal com és el cas de *Manacor comarcal*, *L'Observador del Pla de Mallorca* o *Part Forana*. Tanmateix només la publicació manacorina feia part de l'Associació de Premsa Forana, i els resultats han estat dispars

L'heterogeneïtat en la periodicitat de les publicacions de la part forana és un altre dels trets característics d'aquesta premsa. Així doncs, ens trobem amb publicacions esporàdiques o d'aparició irregular, d'altres de quinzenals, mensuals, bimestrals, trimestrals i, fins i tot, semestrals, encara que es pot afirmar que les més comunes són les mensuals i bimestrals⁵.

---

⁵ A. Company Mates, "La premsa", pp. 281-286.

Pel que fa las continguts, la majoria de les publicacions de la Part Forana de Mallorca presenten com a actiu més important la presentació d'una informació com a bé públic i no mercantilista⁶ i que està compromesa amb un identitat. D'aquesta identitat destaca la seva pertinença al seu poble o municipi, que forma part de l'illa de Mallorca, la qual s'integra a la vegada en els denominats Països Catalans o si més no, fan part dels territoris de parla catalana. No és d'estranyar doncs, que la majoria de les publicacions s'editin en la llengua pròpia, la catalana, tot incloent les modalitats pròpies de Mallorca i intentant ser de cada vegada més acurat en la correcció lingüística. Encara que existeix alguna publicació bilingüe, cal dir que no n'hi ha cap que sigui íntegrament en castellà. Per tant l'existència d'una premsa forana en català, en un moment en què hi havia una certa demanda de mitjans en llengua pròpia, va contribuir a la normalització i també a una certa «alfabetització» de part de la població que no sabia ni llegir ni escriure en català, i que a partir de llavors, començà a fer-ho.

Igualment, la premsa forana contribueix a la difusió de la cultura de la defensa del territori i presenta la realitat local des d'una perspectiva de defensa de la identitat pròpia, ecològica i majoritàriament (tot i que no exclusiva) progressista. Això no obstant, existeix alguna publicació que té un fort caràcter conservador.

Les publicacions de la part forana de Mallorca també han destacat per la seva contribució en la difusió de valors democràtics, la defensa i l'impuls de l'autogovern, amb la publicació d'editorials explicant els plantejaments autonomistes o sobre la formació de les Mancomunitats a Mallorca.

Els progressius canvis en els mitjans de comunicació han donat lloc a l'establiment de dos models de premsa local: les professionals i les no professionals. Pel que fa a les professionals, només algunes publicacions, majoritàriament de periodicitat setmanal o quinzenal, són editades per empreses o entitats, i per tant es realitzen amb una finalitat lucrativa. Els seus continguts són per tant purament informatius, des d'una òptica de proximitat, i obtenen els seus ingressos de la venda de les publicacions i de la publicitat. Són els casos del setmanari *Sóller* i de la *Veu de Sóller*, però també del *Punt Informatiu de Pollença*, *Sa Plaça*, *7 setmanari de Llevant*, *Cent per Cent*, etc, els quals no han renunciat a utilitzar el català com a llengua principal. Estam davant decisions empresarials arriscades i compromeses amb el territori on s'editen, atès que a les Illes balears no tots els mitjans de comunicació que han elegit fer premsa en català gaudeixen del favor del públic. Ara bé, aquestes publicacions s'editen en uns municipis on hi ha una forta tradició en l'ús de la llengua pròpia.

---

⁶ J. L. Gómez Monpart, "L'ecosistema comunicatiu balear: tradició i modernitat", pp. 455-459.

D'altra banda, existeix un altre model de premsa local, més majoritari, conformat per les publicacions foranes que són editades per entitats o associacions sense ànim de lucre. Aquestes publicacions, majoritàriament mensuals i bimestrals presenten uns continguts menys lligats a l'actualitat informativa, car no té sentit explicar determinades notícies un mes després de produir-se. S'hi troben doncs reportatges i entrevistes, molt interessants des del punt de vista local i que difícilment són exportables a altres municipis. Entre les publicacions no professionals, les revistes foranes subsisteixen, a part de per les vendes de les revistes, per les subvencions de les institucions públiques obtingudes gràcies a les negociacions de l'Associació de Premsa Forana, i que sovint van associades a paquets de publicitat institucional. Unes subvencions que en els darrers anys s'han vist reduïdes.

Són precisament aquestes revistes les que avui en dia intenten sobreviure en el dur camí de la crisi, i que a la vegada necessiten un canvi generacional no només amb els lectors sinó també amb els redactors d'aquestes publicacions.

4. L'Associació de la Premsa Forana de Mallorca

Bona part de l'èxit de la premsa forana de Mallorca com fenomen periodístic radica en la posada en marxa d'una nova fórmula associativa entre les diferents publicacions.

L'Associació de Premsa Forana de Mallorca té el seu origen l'any 1977 quan Gaspar Sabater de la revista *Dijous* d'Inca i Rafel Ferrer de *Perlas y Cuevas*, plantejaren la possibilitat d'agrupar les revistes editades als diferents pobles de Mallorca.

Durant el 1978, es varen dur a terme diferents trobades a municipis que tenien una certa tradició de premsa local (Sineu, Manacor, Inca, Felanitx, Sóller i Artà), en les quals s'acordà la creació de l'Agrupació de Premsa Comarcal, encara que finalment adoptà el nom actual d'Associació de Premsa Forana de Mallorca (APFM).

Tot i que l'Associació va començar a funcionar el 1978, la seva legalització no arribaria fins al 1980, quan s'aprovaren els seus estatuts i es va crear l'anagrama de l'Associació. Poc després començarien les assemblees ordinàries per elegir les juntes directives. Entre els seus objectius es troba representar, gestionar i defensar els interessos de les publicacions i, també, de potenciar el foment i la difusió de la llengua catalana, tot i que no totes les publicacions històricament associades han tingut el català com a llengua d'ús habitual.

La seva primera seu fou a Inca on hi va estar fins a 1984 quan es traslladà al municipi de Sant Joan. El 1984 és també el primer any en què es concediren els I

Premis Premsa Forana, i que s'han anat concedint de forma discontinua arribant a realitzar-se durant XV edicions.

Al llarg de la seva existència, l'Associació de Premsa Forana de Mallorca ha servit de continguts a les diferents publicacions com foren el seguit d'editorials conjunts per a totes les publicacions, dels quals en parlarem més endavant.

Però també s'han anat duent a terme col·laboracions entre les revistes mitjançant la publicació conjunta d'articles de difusió cultural com és el cas d'estudis sobre la senyera catalana, de cultura popular mallorquina o també els estudis sobre el català a l'estranger, o fins i tot entrevistes. Unes col·laboracions que a dia d'avui encara continuen. No obstant això, els continguts de les publicacions tenen un fort caràcter local, sovint només identificable amb el mateix municipi en què es publica, per la qual cosa se va molt difícil poder exportar a altres publicacions aquests continguts.

El 1990 l'Associació de la Premsa Forana va fer unes modificacions dels estatuts, va establir el seu domicili social a un nova seu, es fixà l'obligació de les publicacions associades a incorporar l'anagrama de l'associació a les capçaleres i s'amplià a tres anys el període de mandat de les juntes directives.

A partir de llavors, la premsa forana experimentà un procés de consolidació en dos sentits ben diferenciats: per una banda continuava essent un exercici de periodisme no professionalitzat, amb publicacions sense finalitats lucratives i amb grans dosis de voluntarisme; i per altra banda la consolidació de setmanaris i quinzenaris, més professionalitzats i dedicats sobretot a continguts informatius i no tant culturals.

Una de les prioritats de l'Associació de la Premsa Forana de Mallorca era l'obtenció de finançament. Per això va invertir molts esforços en la recerca de convenis amb diferents institucions com el Consell Insular de Mallorca i la Conselleria de Cultura del Govern de les Illes Balears per la normalització lingüística de les publicacions, mitjançant les campanyes de correcció de barbarismes dedicats a diferents temàtiques: esports, motor, el carrer, aliments, els estudis, cos i salut, etc.

Encara avui en dia hi treballa en aquest sentit. De fet ha aconseguit importants ajuts i subvencions que en alguns casos, suposen la major part del pressupost de moltes revistes, la qual cosa ha permès la consolidació de les publicacions. Tanmateix, des de finals dels anys noranta la premsa forana s'ha queixat de la reducció de les ajudes que reben de les institucions. Des del 1997 l'Associació es queixa que només rebia les miques de les ajudes institucionals i a l'any 2005 denunciaren la desaparició de les ajudes a la premsa forana.

De fet, bona part dels seus editorials conjunts tenien una caire reivindicatiu defensant el seu paper en l'espai comunicacional de Mallorca i la seva subsistència. Bona mostra són els editorials «La premsa forana: de premsa

folklòrica a premsa ignorada» publicat el gener de 1997, «El Setge a la premsa forana» (juny de 2005) o «Menyspreu a la premsa forana» publicat l'octubre de 2011. En els tres editorials es denunciava la manca de suport econòmic per part de les institucions públiques la qual cosa posa en perill la pervivència de la majoria de les publicacions.

Des del punt de vista de les subvencions en els darrers 15 anys, la premsa forana ha viscut dos períodes de bonança econòmica gràcies als ajuts institucionals concedits durant els dos pactes de govern progressista i nacionalista que s'han donat a la recent autonomia balear durant els períodes: 1999 – 2003 i 2007 – 2011. A l'actualitat la majoria absoluta del Partit Popular a totes les institucions de les Illes Balears ha reduït els ajuts a la premsa forana a la mínima expressió.

Per aquest motiu, darrerament l'Associació ha cedit el protagonisme de recerocar subvencions a les pròpies publicacions de manera individual. Aquest fet també ha motivat que els darrers anys, algunes revistes s'hagin donat de baixa de l'Associació de Premsa Forana i fins i tot que hagin desaparegut.

Cal tenir en compte que gràcies a una subvenció de la Generalitat de Catalunya, se va poder digitalitzar l'Hemeroteca de l'Associació de la Premsa Forana de Mallorca i s'ha pogut fer accessible per internet, i pot consultar-se dins la *Biblioteca Digital de les Illes Balears*⁷ que gestiona el Servei de Biblioteca i Documentació de la Universitat de les Illes Balears des d'abril de 2008.

L'Associació ha dut a terme diferents accions editorials, més enllà de la recerca del finançament, en les quals hi havia una sèrie de reivindicacions lingüístiques, culturals i mediambientals i va contribuir a la difusió de valors democràtics.

Uns altres editorials conjunts fets des de l'Associació han contribuït a la defensa de la llengua catalana. El primer editorial conjunt es va fer el setembre de 1978 i duia per títol «L'ensenyament de la llengua», abans de constituir-se com a Associació, en què es defensava l'ús del català a les escoles. Val a dir que aquests editorials en defensa de la llengua pròpia hagueren de continuar durant els anys vuitanta i els noranta i la primera dècada del segle XX.

La defensa de la llengua pròpia ha estat una de les màximes tant de l'Associació com de les publicacions associades. De fet en les seves pàgines hi trobem nombrosíssimes mostres d'articles i continguts en defensa del català i criticant l'ús per part de les administracions públiques de la llengua castellana. I de fet, diverses publicacions de la part forana publicaren la Llei de

---

⁷ <<http://ibdigital.uib.cat>> (17 de desembre de 2015).

Normalització Lingüística⁸ o participaren de les campanyes de «Volem mitjans de comunicació en català. Ara!» el 1985⁹ o la lluita contra desaparició de Ràdio 4 de Ràdio Nacional d'Espanya¹⁰.

El setembre de 2013, i davant l'aprovació del decret de Tractament Integrat de Llengües¹¹ per part del Govern de les Illes Balears, l'Associació va fer un editorial conjunt amb el títol «Per una educació pública de qualitat i en català» en el qual mostrava el seu suport a la causa dels mestres i professors de les Illes Balears i reclamava la derogació del decret i la recuperació de les places de professorat suprimides. De fet són diverses les publicacions que han publicat junt al seu logotip un llaç quadribarrat, en defensa de la llengua catalana a les escoles. Com a mostra de solidaritat, l'Associació de la Premsa Forana va ingressar 600 euros a la caixa de resistència creada per ajudar als docents durant la vaga indefinida¹².

La Premsa Forana també va jugar un paper important durant la transició democràtica a Mallorca i especialment va dur a terme una important tasca de pedagogia per explicar el procés de creació de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears i com la situació anava canviant i de quina manera canviaria. Per tant a les seves pàgines s'hi troben articles que servien per difondre, i també per fer-hi alguna crítica raonada, alguns dels plantejaments autonomistes com el publicat l'any 1978 sobre l'Autonomia¹³ o una altre sobre la formació de les Mancomunitats¹⁴.

Igualment des de l'Associació de la Premsa Forana es va fer incidència en la importància de la cultura i el paper que havien de jugar les institucions, especialment les corporacions locals. En aquest sentit, cal destacar el primer editorial conjunt en la defensa del Museu Regional d'Artà, el qual havia estat

---

⁸ El Parlament de les Illes Balears va aprovar la Llei 3/1986, de 29 d'abril de normalització lingüística. El govern central va presentar un recurs d'inconstitucionalitat per alguns del seu articulat, el qual va perdre el Govern Balear.

⁹ Gràcies a aquesta campanya, i després d'un intens debat parlamentari, es va col·locar a la Serra d'Alfàbia un repetidor gestionat per l'Associació Voltor SA que va permetre la recepció de les emissions de Televisió de Catalunya arreu de Mallorca.

¹⁰ Les emissions de Ràdio 4 a les Illes Balears foren clausurades el 25 de juliol de 1991.

¹¹ El decret de Tractament Integrat de Llengües estableix que a l'educació pública de les Illes balears s'han d'impartir matèries (no lingüístiques) en català, castellà i anglès. Els docents han protestat i han fet vaga argumentant que és un atac a la llengua catalana i que no compten amb mitjans per aplicar aquest decret, el qual fou anul·lat pel Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears el setembre de 2014.

¹² "Per una educació pública de qualitat i en català", <<http://dingola.net/2013/09/27/lassociacio-de-la-premsa-forana-amb-els-docents-600-euros-a-la-caixa/>> (27 setembre de 2013).

¹³ "Els pobles davant l'autonomia" a *Bellpuig*, n. 24. (maig de 1978), p. 3.

¹⁴ "Les mancomunitats i la Mancomunitat 'Pla de Mallorca'", a *Es saig*, n. 28, 1983, p. 2.

pioner en les excavacions arqueològiques, gràcies a també a les ajudes l'Ajuntament d'Artà i de la Diputació de Balears. Després de la troballa de cinc guerrers, l'administració central va obligar al Museu de guardar-los en dipòsit i el 1982 una comunicació del Ministeri de Cultura obligava a traslladar-los al Museu de Mallorca.

En un altre editorial conjunt «Els Ajuntaments i la cultura» es denunciava que la cultura no era un problema específic o exclusiu dels ajuntaments i s'apostava per un política cultural local organitzada i eficaç i atenent a les peculiaritats de cada poble¹⁵.

Per tant, des de l'Associació de Premsa Forana es promogueren diferents editorials en el sentit de la contribució de normalitzar i promoure la cultura, de tal manera que aquesta havia de contribuir a la tasca de fer país.

La defensa del territori de Mallorca i el seu voltant des de la perspectiva ecològica ha estat una de les màximes que les revistes de la Part Forana han dut a terme però és que en aquestes ocasions les accions es feren sense editorials conjunts sinó a partir del ressò d'articles que havien publicat altres revistes.

Un dels temes que es tractaren en les revistes fou l'intent d'urbanització de l'Illot de sa Dragonera a inicis dels anys vuitanta, quan a les Illes encara no havíem entrat dins el període autonòmic i amb Jeroni Albertí com a president del Consell General Interinsular. Davant l'intent d'una empresa constructora, el grups i organitzacions de caire ecologista, amb una important participació de la societat civil mallorquina amb el crit «Dragonera lliure» que va aconseguir el seu objectiu. Després d'una intensa campanya ecologista, la qual comptà amb el suport d'algunes de les publicacions foranes, l'Audiència Nacional decretà la impossibilitat de la seva urbanització i el 1987 el Consell Insular de Mallorca va comprar l'illa, i més tard el Govern balear va aprovar la seva protecció com a parc natural.

A la segona meitat dels vuitanta un altre intent d'urbanització que també va veure com s'aixecava la societat civil fou el de sa Canova en el municipi d'Artà, quan diferents publicacions s'adheriren al moviment "Salvem sa Canova" amb la publicació de diferents articles, als quals s'ha d'afegir que el 1988, diverses publicacions tornaren a publicar un editorial fet per la revista *CoaNegra* el març de 1988 i que duia per títol "Mallorca en venda".

Finalment, diverses publicacions de l'Associació de Premsa Forana publicaren articles per reclamar una Cabrera lliure, fora de la presència dels militars i la reconversió en un parc nacional i reserva integral. Algunes es van decidir a donar suport en aquest editorial a la Proposició de Llei Orgànica

---

¹⁵ "Els ajuntaments i la cultura", p. 3.

presentada pel Parlament de les Illes Balears de proposar que Cabrera fos declarat Parc Nacional Marítimo-terrestre.

Amb aquestes accions editorials, les revistes associades a l'APFM, encara que amb matisos entre les diferents publicacions, d'alguna manera deixaven ben palès el seu ideari.

5. La realitat actual de la premsa forana

L'Associació de Premsa Forana de Mallorca té donades d'alta actualment un total de 37 publicacions, amb un tiratge total de 47.650 pàgines. Cada mes surten al carrer 110.000 exemplars i a l'any prop de 1.400.000 repartits al voltant de 750 edicions diferents. D'aquestes 37 revistes de la part forana n'hi ha 6 de setmanals, 6 de quinzenals, 15 de mensuals, 6 de bimestrals i 5 de trimestrals¹⁶.

En els darrers temps també sorgeixen noves iniciatives periodístiques com és el cas de la revista trimestral *Díngola*, que es la delegació local de l'Obra Cultural Balear de Sineu va començar a publicar des de setembre de 2010.

D'altra banda els nous temps també han motivat que algunes de les publicacions històriques hagin abandonat el paper per passar-se únicament a les edicions digitals com són els casos de *Cap Vermell* (Capdepera) o *Flor de Card* (Sant Llorenç des Cardassar) que s'han transformat en www.capvermell.org i www.card.cat respectivament, i que també mantenen vinculació amb l'Associació de Premsa Forana. Es tracta d'una translació de la revista en paper a una versió molt propera a la d'un blog.

El periodisme digital i les noves eines que faciliten la posada en marxa de productes periodístics a la xarxa, també ha motivat que, algunes de les publicacions històriques hagin obert diferents pàgines a Internet on ofereixen continguts extres i més aferrats a l'actualitat. En són bons exemples les publicacions *Fent Carrerany* (Maria de la Salut) o la revista *Díngola* (Sineu), la qual des del seu naixement ja va apostar per aquesta manera de fer premsa, i que és una bufada d'aire renovador dins el sector de la premsa forana.

6. A mode de conclusió

Des d'abans de l'arribada de la democràcia a Espanya, la premsa forana de Mallorca ha desenvolupat una tasca important en aquest procés democratitzador, en la defensa de la llengua i cultura catalanes pròpia de

---

¹⁶ <<http://www.premsaforana.cat>> (2 de gener 2014).

Mallorca i també en la difusió d'una consciència de pertànyer al conjunt dels territoris de parla catalana, sense perdre la perspectiva ecològica.

Des de l'amateurisme fins a la professionalització, els diferents col·lectius ciutadans dels pobles de Mallorca han contribuït al sorgiment i expansió d'aquesta premsa local. Gràcies a una important ajuda econòmica de les diferents administracions, i sovint amb molt de voluntarisme i pocs recursos econòmics, les publicacions foranes han fet camí cap a la consolidació i han apostat cap a dos models diferenciats però igualment vàlids: per una banda, la premsa sense ànim de lucre dedicada a divulgar la vida cultural dels pobles i per altra banda, una premsa amb finalitat comercial.

Les publicacions que es mantenen en el si de l'Associació de la Premsa Forana a dia d'avui son aquelles que mantenen la seva funció més cultural que informativa i que són editades per entitats o associacions sense ànim de lucre, encara que també hi ha alguna empresa associada que té una finalitat més comercial i lucrativa, sobretot setmanaris i quinzenals.

A l'actualitat la premsa forana viu un procés de readaptació de la nova realitat mediàtica i també econòmica, la qual passa segurament per obrir portes cap al món digital amb el perill que això suposa: saber adaptar-s'hi i incrementar l'audiència de tal manera que pugui compensar la pèrdua dels lectors tradicionals del paper.

La necessària renovació de lectors i de redactors i la digitalització de les publicacions seran claus en l'evolució i la supervivència de les publicacions locals de la Part Forana de Mallorca.

7. Bibliografia

- Company Florit, Miquel. "La premsa forana de Mallorca a l'actualitat: canvis d'actitud a la fi de 1993", a Sebastià Serra Busquets – Arnau Company Matas (eds.), *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*. XII Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 1994.
- Company Florit, Miquel – Sánchez, Gracià (coord.). *L'Associació de Premsa Forana de Mallorca 1978-1995: 17 anys de premsa local*, Sant Joan, APFM, 1995.
- Company Mates, Arnau. "La primera etapa de la premsa forana a Mallorca (1883-1936). Evolució general", a Marimon, A. (ed.), *Verguisme, anarquisme i espanyolisme. Noves recerques sobre el s. XX a Mallorca*, Palma, Fundació Emili Darder, 1997, pp. 181-202.
- . "La premsa" a la veu Mallorca a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 23, Apèndix A-Z., Palma, Edicions Promomallorca SL, 2001, pp. 281-286.

- Company Mates, Arnau – Fiol Horrach, Jordi – Puigserver Pou, Rafel (coord.). *Els estudis i la premsa local en el segle XXI*, Volum I. *La premsa Local*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 2009.
- Cortes Servera, Josep – Ferrer Massanet, Rafel. *L'associació de la Premsa Forana de Mallorca (1978/87)*, Manacor, APFM, 1987.
- Gómez Monpart, Josep Lluís. "L'ecosistema comunicatiu balear: tradició i modernitat al segle XXI" a *Informe econòmic i social de les Illes Balears (2001)*. Palma, Sa Nostra, 2002, pp. 455-459.
- Guillamet, Jaume. *La Premsa Comarcal. Un model català de periodisme popular*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1983.
- Martínez Sanchis, Francesc. *Periodisme local i comarcal: el periodisme valencià de proximitat*. Publicacions de la Universitat de València, 2010.
- Puigserver Pou, Rafel. "La difusió de la llengua catalana a través de la revista *Es saig d'Algaida*", a *Història / Històries de la lectura*. Actes de les XXIV Jornades d'Estudis Històrics Locals. XVII Jornades d'Història de l'Educació als Països de llengua catalana, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 2005, pp. 343-353.
- . "La premsa forana de Mallorca: motor de normalització lingüística i cultural" a *Premsa i Cultura*. Actes de les IV Jornades d'Història de la Premsa (Barcelona 2011), Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2012, pp. 288-298.
- . "Les accions conjuntes de la premsa forana de Mallorca en defensa de la llengua, la cultura i el territori" a *1960-1980. Transicions i canvis a les terres de parla catalana*. Actes del VIII Congrés de la CCEPC, Barcelona, Institut Ramon Muntaner – CCEPC – Cosetània, 2012, pp. 161-172.
- Serra Busquets, Sebastià (ed). *El segle XX a les Illes Balears: estudis i cronologia / Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat i la Política al món contemporani*, Palma, Edicions Cort, 2000 (col·lecció Els Ullals).
- . *Els elements de canvi a la Mallorca del segle XX*, Palma, Edicions Cort, 2001, pp. 177-234 (col·lecció Els Ullals).
- Serra Busquets, Sebastià – Company Matas, Arnau (eds.). "La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica", a Sebastià Serra Busquets – Arnau Company Matas (eds.), *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*. XII Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 1994, pp. 27-50.

8. *Curriculum vitae*

Llicenciat en Història per la Universitat de les Illes Balears, Postgraduat en Periodisme Digital per la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) i Màster en Comunicació: els reptes de la comunicació en el segle XXI (UIB). És membre col·laborador del Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat i la Política al Món Contemporani i també secretari tècnic del Centre d'Estudis i Documentació Contemporània de la UIB. Actualment està redactant la seva tesi doctoral "Les publicacions periòdiques de la part forana de Mallorca des dels anys setanta fins a l'actualitat".

Immigració interior i moviment associatiu a Mallorca: dels anys cinquanta a l'actualitat

Elisabeth Ripoll Gil

(Universitat de les Illes Balears - becària FPU)

Resum

Les Illes Balears i Mallorca especialment acolliren una nombrosa mà d'obra arribada de la península durant els anys de desenvolupament turístic. La societat illenca visqué un progressiu canvi en les seves estructures bàsiques, alhora que els col·lectius immigrants s'organitzaren en associacions específiques que els havien de permetre mantenir a través d'activitats fonamentalment culturals i recreatives els trets propis de la seva comunitat d'origen. És tracta d'una forma específica de sociabilitat que encara perdura a l'illa.

Paraules clau:

Immigració; identitat; Casa Regional; associació; sociabilitat.

Resumen

Las Islas Baleares y Mallorca especialmente acogieron una numerosa mano de obra llegada de la península durante los años de desarrollo turístico. La sociedad isleña vivió un progresivo cambio en sus estructuras básicas, mientras que los colectivos inmigrantes se organizaron en asociaciones específicas que debían ayudarles a mantener a través de actividades fundamentalmente culturales y recreativas las características propias de su comunidad de origen. Se trata de una forma específica de socialización que aún hoy perdura en la isla.

Palabras clave:

Inmigración; identidad; Casa Regional; asociación; sociabilidad.

---

1. Introducció. – 2. “La gallina dels ous d’or” i la immigració peninsular. – 3. Immigració i moviment associatiu. – 4. Conclusions. – 5. Bibliografia i fonts. – 6. Curriculum vitae.

1. Introducció

Les dècades de 1960 i 1970 són recordades, entre d'altres aspectes, pels moviments de població que es donaren entre la geografia espanyola i europea, i la pròpia península i zones d'incipient creixement econòmic, com les illes Balears. L'arxipèlag, que fins aleshores havia expulsat població, seguí una

trajectòria inversa a la majoria de regions peninsulars i esdevingué espai de recepció d'una mà d'obra dedicada especialment a l'hoteleria i a la construcció.

El nostre objectiu és conèixer una part de l'associacionisme dels diversos col·lectius immigrants. Es tractava de nous contingents de població majoritàriament castellanoparlants que hagueren de conviure i integrar-se en major o menor mesura en una societat illenca que visqué un intens procés de canvi en àmbits diversos com la cultura, l'economia o l'articulació obrera. En definitiva, fou una etapa de canvis que sacsejà els fonaments de la societat balear. Entre les seves formes d'associacionisme existí una vessant molt específica, canalitzada a través de les cases regionals, i caracteritzada per l'intent de mantenir l'identitat i trets d'origen.

2. *“La gallina dels ous d'or¹” i la immigració peninsular*

Parlar de Mallorca, i de les illes Balears en general, és parlar d'una terra de migracions. Si ens centrem en l'època contemporània, reconeixem una sèrie d'etapes en els moviments de població. A la darrerria del segle XIX i fins els anys trenta del segle passat, Mallorca fou un centre emissor de població cap als països d'Ultramar, i per dirigisme del Ministeri de Foment, especialment les Antilles espanyoles. Després de la Guerra Civil, amb major complexitat burocràtica que en l'anterior etapa, i amb un canvi de destinació cap a països com Veneçuela, trobem una nova onada emigratòria que es solapà amb el desenvolupament turístic².

La dècada de 1950 inaugurà una fase de desplaçaments intrínsecament lligats al que es pot considerar l'inici del desenvolupament del turisme de masses i del sector serveis en general. La disminució en el nombre de població sortint, els retorns i l'increment de desplaçaments interns d'abast intrainular i interinsular redistribuïren la població mallorquina i fixaren les arrels de canvis socials, econòmics i territorials que es consolidaren durant els anys següents. Cal tenir en compte, no obstant, que per a que es donés aquest moviment poblacional, no fou suficient el desenvolupament del turisme, sinó que ens hem de situar en el mercat laboral d'origen de la major part dels peninsulars que travessaren la

---

¹ Antònia Ripoll recull aquesta expressió, forma col·loquial pròpia de l'època per expressar el potencial que representava el turisme com a via per a l'entrada de divises, i que donada la situació econòmica i també política de l'Estat espanyol, calia conservar amb cura. A. Ripoll, “El turisme als anys 50”, pp. 27-29.

² A. Company - A. Ripoll - S. Serra Busquets, “Mallorca: de l'emigració a la immigració, a Estudis Baleàrics”, pp. 139-161.

Mediterrània, de tipus rural i de condicions econòmiques i socials dificultoses³. Les illes veïnes també expulsaren població cap a Mallorca en una primera etapa.

La dècada dels cinquanta va ser un moment de preparació per al gran creixement turístic de la dècada següent. Es tractava d'un fenomen sobretot mallorquí (Mallorca concentrava al 1957 el 93% del turisme de les illes) que aprofità la recuperació econòmica de l'Europa occidental.

La consolidació del turisme de masses es donà a la dècada de 1960. Una època de transformació accelerada a diversos nivells i que es lliga al desenvolupament d'un model específic d'explotació turística, que si bé en un primer moment representà una font de revitalització econòmica per a l'Estat espanyol, anà associat a un model d'especulació i manca de planificació urbana.

Entre 1960 i 1969 arribaren a les illes Balears, i principalment a Mallorca, més de 50.000 immigrants provinents d'altres províncies espanyoles, destacant Múrcia, Granada, Jaen, Ciudad Real, Albacete i Barcelona. Aquesta arribada massiva de població determinà una nova configuració demogràfica caracteritzada no sols per un creixement en el nombre d'habitants, sinó per l'augment de la taxa de natalitat, un rejoeniment i una redistribució espacial de la població en els municipis litorals, de major activitat turística⁴.

A la següent gràfica es fa evident que els anys 1960-1964 marcaren un punt d'inflexió. Era una primera etapa en la que predominà la immigració temporal, és a dir, aquella que residia a Mallorca durant les temporades altes del turisme o la construcció i llavors retornava al lloc d'origen. A mitjans de la dècada es definí una nova fase, en la que els moviments migratoris es convertiren en definitius, de manera que es consolidaren nuclis de població en àrees properes a les zones turístiques⁵.

Arribada d'immigrants a Mallorca ⁶				
Any d'arribada	Homes	%	Dones	%
1950-54	3.906	2,52	4.444	2,87
1955-59	4.211	2,72	4.554	2,94
1960-64	10.358	6,7	9.811	6,34

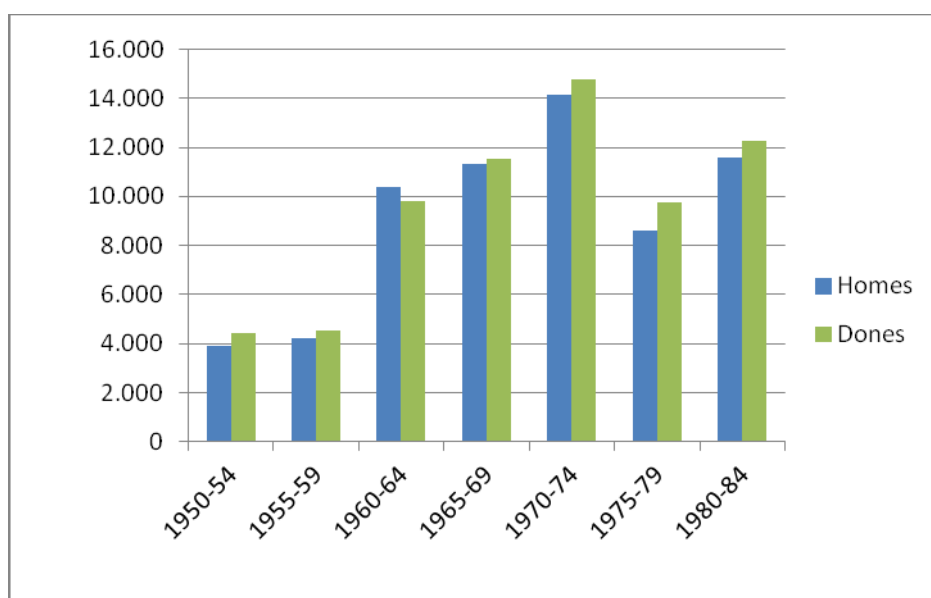
³ J. Pons Bosch – S. Serra Busquets (eds.), *Història de la immigració de l'Estat Espanyol a les Illes Balears*, pp. 34-37.

⁴ J. Benítez, "El turisme als anys 60", pp. 39-41.

⁵ J. Pons Bosch – S. Serra Busquets(eds.), *Història de la immigració de l'Estat Espanyol a les Illes Balears*, p. 37.

⁶ A. Company – A. Ripoll – S. Serra Busquets, *Mallorca: de l'emigració a la immigració*, p. 146.

1965-69	11.311	7,32	11.533	7,46
1970-74	14.149	9,15	14.798	9,57
1975-79	8.604	5,56	9.764	6,31
1980-84	11.606	7,51	12.238	7,91

Tal i com s'observa, la crisi econòmica iniciada al 1973 trasbalsà la creixent pujada en el nombre d'arribades. L'augment en els preus energètics i les mesures vinculades al control dels preus, entre altres, motivaren una crisi internacional que tingué, lògicament, efectes sobre el fenomen turístic i un reflex en l'augment de l'atur. Així, la dècada es tancà amb un descens en l'arribada de població treballadora, però no es va interrompre el procés. Arribats els vuitanta l'economia culminà un procés de terciarització que feu possible una recuperació del sector i la immigració remuntà⁷.

L'estructura de l'ocupació registrà un profund canvi. En el sector serveis treballaren dos terços de la població ocupada, i la resta es repartia entre l'agricultura, la indústria i la construcció. La concentració de l'ocupació en els serveis anà acompanyada d'un procés més intens de concentració de la renda en aquest sector.

El 1986 un 71,3% de la població havia nascut a les illes Balears (484.863 persones) i un 28,7% (195.103 persones) havien nascut fora de les illes.

⁷ J. M. Escartín – C. Manera, "Notes sobre la conjuntura econòmica de la Transició política espanyola, 1973-1985", pp. 131-140.

D'aquests, un total de 170.913 persones havien nascut a una altra comunitat autònoma⁸: 239.212 eren homes i 330.751 eren dones.

A finals dels anys noranta i segons l'Institut Balears d'Estadística, arribaren a les illes Balears, des d'altres comunitats autònomes, un total de 12.572 persones, mentre que només n'emigraren en la direcció contrària 6.727 persones⁹.

3. Immigració i moviment associatiu

La relació entre moviment associatiu i identitat és bàsica. En aquest sentit, cal atorgar certa importància a l'associacionisme dels col·lectius immigrants com a símbol d'una identitat (social, cultural, religiosa, econòmica, política...) pròpia i amb una forma de sociabilització determinada. A més, hem de tenir en compte l'existència d'un associacionisme ja als inicis dels anys cinquanta, que podríem considerar temprà si tenim en compte l'existència d'un règim polític tan específic com fou el franquisme. I aquest associacionisme ha evolucionat durant tota la segona meitat del segle XX i es manté en l'actualitat. Conèixer els grups associatius, els individus que en formen part i les seves activitats és una manera de conèixer la dinàmica social mallorquina.

Cal dir que no pretenen realitzar un estudi concret sobre cada una de les associacions, el seu origen i evolució, ja que sobrepassaríem els objectius d'aquest article. El que volem és conèixer a grans trets quins col·lectius immigrants han constituït una associació, i a través d'aquestes, saber quines són les activitats i objectius principals que hi determinen.

Per aproximar-nos a les associacions constituïdes pels immigrants (recordem, de l'Estat espanyol) en l'època en què centrem l'estudi ens basarem en quatre fonts principals: la primera és el registre del Govern Civil, en segon lloc ens basarem en algunes de les publicacions periòdiques sorgides d'aquestes associacions. També farem ús de la planes web i xarxes socials de les cases regionals així com de la bibliografia publicada.

Pel que fa a les fonts d'arxiu i d'hemeroteca podem assenyalar que aquestes presenten febleses, ja que part de la documentació podria trobar-se extraviada, tal i com ens fa pensar el fet que al registre del Govern Civil només trobem referències a les associacions de Múrcia, Alacant, València, Eivissa, Menorca i Catalunya, essent dubtós que no s'hagi trobat per exemple cap referència a les

⁸ M. Alenyar, "Economia, llengua i immigració a les Balears", pp. 19-36. També podem consultar *Quaderns d'Estadística*, núm III: *Les migracions a les Illes Balears*, p. 59.

⁹ Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT), < <http://ibestat.caib.es/ibestat/inici> > Estadístiques: població - moviments migratoris - 1997. Consulta el 14 de desembre de 2014.

associacions d'andalusos, la comunitat amb major pes en el conjunt de la immigració. A més, la documentació trobada resulta molt somera, mancant expedients d'activitats i fins i tot estatuts i juntes directives aprovades.

La constitució d'associacions (de qualsevol tipus) estava regulada durant els anys de la dictadura pel Govern Civil de les Balears, que treballava en coordinació amb la policia. En aquest sentit, la Direcció General de Seguretat (Comissaria del Cos General de Policia) emetia informes sobre les persones proposades per ésser membres de les juntes directives de les associacions. S'hi assenyalava l'origen, l'edat, el domicili, els ascendents i la professió dels interessats. També indicaven el posicionament de totes les persones proposades per a constituir les juntes directives vers el règim polític.

NOTA INFORMATIVA en relación con la conducta moral, antecedentes político-sociales y grado de adhesión al Régimen nacional de los propuestos por la entidad "Casa de Alicante" para constituir su Junta Directiva (...): Todos los citados son personas de buena conducta, careciendo de antecedentes desfavorables en esta Comisaria, y están conceptuados afectos al Régimen¹⁰.

Los vecinos de esta ciudad, propuestos para la Directiva de la "Casa Regional Valenciana" (...) resultan ser personas de buena conducta y moralidad, carecen de antecedentes desfavorables en esta Comisaria, estando considerados adictos al régimen. En cuanto a (nom de la persona, que opten per no publicar), fue Teniente del Ejército Rojo en Valencia, siendo detenido a la liberación y condenado a muerte, conmutada dicha pena e indultado en 1945 vino a vivir a esta ciudad, observando buena conducta y moralidad, trabajando en calzados Salom S.A, en donde está bien conceptuado¹¹.

Legislativament, les associacions es regien per la Llei d'Associacions de 1887, el Decret de 25 de gener de 1941¹², regulador de l'exercici del dret d'associació, la Llei de procediment administratiu de 1958 i per la Llei d'Associacions de 1964.

Aquest ferri control polític sobre les juntes directives també s'aplicava a la naturalesa de les associacions. Segons els estatuts que hem pogut trobar,

---

¹⁰ Informe de la Dirección General de Seguridad - Comisaría del Cuerpo General de Policía al Gobierno Civil de Baleares, 23 de septiembre de 1952, Palma de Mallorca. Arxiu del Regne de Mallorca (ARM) - Govern Civil (GC) 1646/3103.

¹¹ Informe de la Dirección General de Seguridad - Comisaría del Cuerpo General de Policía al Gobierno Civil de Baleares, 5 de febrero de 1959, Palma de Mallorca. ARM - GC 1649/3251.

¹² La norma de 1941 especificava l'obligació de totes les associacions de tenir l'aprovació ministerial, a excepció de les associacions dependents de l'Església Catòlica o les de FET y de les JONS. La llei de 1964 prohibia totes les entitats que presentessin finalitats "contràries als principis fonamentals del Moviment i demás Lleis Fonamentals".

aquestes associacions presentaven caràcter recreatiu, esportiu i cultural, negant explícitament cap tipus d'interès polític en la seva constitució.

Esta Sociedad tendrá por objeto facilitar a sus socios un medio grato de expansión, donde puedan encontrar el descanso reparador al trabajo activo de sus respectivas profesiones, disfrutando de unas horas agradables en un ambiente de tranquilidad que sirva de renovación de energías, para emprender al día siguiente con alegría y entusiasmo, su trabajo honesto y remunerador. A este efecto se crearan diversas secciones de carácter puramente deportivo-cultural. Esta Agrupación, como queda dicho, tiene un carácter puramente deportivo-cultural, quedando por tanto prohibida la presentación de proposiciones, entablar discusiones y controversias que se aparten de la órbita señalada¹³.

Estatutos de la Agrupación "Casa de Alicante" en Palma de Mallorca. Capítulo 1º, Artículo 2: Esta agrupación apolítica y de carácter cultural, recreativo y familiar, tiene por objeto unir a todos los alicantinos y simpatizantes con aquella "terreta" para resaltar y enaltecer la unión entre todos sus componentes, mediante juegos lícitos y recreativos, en la lectura de libros y revistas morales y científicas, organización de festivales y excursiones familiares etc. Artículo 3: El primordial fin de esta agrupación, además de los anteriormente expuestos de carácter general, será la constitución anual de una "foguera" para asistir con ella y los demás elementos propios de estas fiestas de las "Fogueres de San Juan" (banda de músicos, bellezas y damas de honor, barraca etc) a Alicante del 22 al 24 de Junio de cada año¹⁴.

La junta directiva solien compondre-la un president, un sots president, un secretari, un sotssecretari, un tesorero, diversos vocals i altres figures com la de comptador o bibliotecari¹⁵

Càrrec	Funcions /Atribucions	Junta Directiva de la Casa d'Alacant aprovada pel Govern Civil a l'octubre de 1953	Junta Directiva de la Casa Regional Murciana aprovada per

¹³ Estatuts de la "Casa regional Murciana" de Palma, aprovats pel Govern Civil de Balears el dia 2 d'abril de 1962. ARM - GC 1652/3352.

¹⁴ Estatuts de la Casa d'Alacant de Palma de Mallorca entregats al Govern Civil de Balears el dia 26 de febrer de 1951. ARM - GC 1646/3103. No podem confirmar que aquests estatuts fossin aprovats pel governador civil, per manca de documentació. L'any 1953 sí és possible documentar la junta directiva aprovada.

¹⁵ La figura de bibliotecari es definia, per exemple, a la proposta d'estatus de la Casa de Alicante de Palma a l'any 1951. ARM - GC 1646/3103.

			Junta Extraordinària l'abril de 1962 ¹⁶
President	- Presidir les reunions ordinàries i extraordinàries. - Dirigir les discussions i mantenir l'ordre. En cas de mal comportament, suspendre la reunió i fixar una nova data. - Doble vot en cas d'empat. - Fer complir els acords de les Juntes.	Vicente Llobregat Ramos	Francisco Muñoz Delgado Doggio
Sots president	- Substituir el president en cas d'absència o malaltia. -Ajudar el president en cas de necessitat.	Juan Sanguino Porcel	Joaquin Cobarro Amorós
Secretari	- Registre dels socis. - Realitzar actes de les reunions. -Convocar les reunions. - Inventari de les propietats de l'associació. - Correspondència amb entitats oficial i provades.	Jose Nicolás Sánchez García	Laureano Ruiz Martínez
Sotssecretari	- Substituir el secretari en cas d'absència o malaltia. - Ajudar el secretari en cas de necessitat.	Alfredo Bernabeu Llopis	Miguel Soler Franco
Tresorer	- Encarregar-se de controlar i actualitzar els llibres de comptabilitat. - Recaptar les quotes dels socis. - Presentar balanços a la junta directiva. - Custodiar els fons i ingressar-los al compte corrent de l'agrupació.	Rafael Serra Flexas	Salvador Guardiola Ripoll
Vocals	- Ajudar la resta de membres de la Junta Directiva o substituir-lo en cas d'absència, malaltia o dimissió.	Carlos Casacales Soto Jose Ramirez Martínez Manuel Talla Puig Luis Barceló Terrassa Antonio Salva Castell	Jesús López Acosta Rafael Morales Martínez Pedro Quiñonero Tomas

¹⁶ ARM - GC 1652/3352.

Pel que fa als membres de les associacions, els estatuts també definien l'entrada i condicions de permanència. Es podrien distingir, segons els casos, entre socis fundadors, numeraris, honoraris i protectors, i tots disposaven de llibertat per participar en les activitats de l'associació, a la que hi havien d'aportar necessàriament les quotes de manteniment per tal de no causar la baixa forçada. També arribaven a fixar-se condicions de comportament:

Capítulo 5, Altas y bajas de los socios. Artículo 14: Podrá ser decretada la baja de alguno de los socios cuando concurren algunas de las causas siguientes: (...) b) Cuando su temperamento díscolo o carácter pendenciero perturbe el orden y la armonía que ha de reinar entre los componentes¹⁷.

En les associacions d'immigrants hi podien participar totes aquelles persones originàries de la comunitat autònoma en qüestió així com familiars i simpatitzants de la regió, en concordança amb l'objectiu de definir vincles entre les comunitats i crear un espai de trobada social.

Entre les activitats que s'hi podien celebrar, com ja hem mencionat, hi torbaríem activitats esportives, recreatives i culturals. Així ho serien doncs les fogueres de Sant Joan a Alacant celebrades pels immigrants residents a l'illa, que un cop en l'any viatjaven de Mallorca a la seva província d'origen per tal de celebrar la festa. Mostrem a continuació una sèrie d'imatges del Fogueró de la Casa d'Alacant de Palma de Mallorca, que solia situar-se a la Plaça de la Porta del Mar¹⁸:

---

¹⁷ Estatus de la Casa de Alicante de Palma de Mallorca entregats al Govern Civil de Balears el dia 226 de febrer de 1951. ARM - GC 1646/3103.

¹⁸ Aquestes imatges es troben al blog <<http://lafogueradetarca.blogspot.com.es>> i s'han pogut consultar el dia 4 de gener de 2014. L'autor del blog és Armando Parodi Arróniz, qui ens indica que les fotografies pertanyen a l'Arxiu Municipal d'Alacant. Volem agrair la seva bona disposició i interès, així com les imatges facilitades i que aquí reproduïm.

Figura 1. Esborrany de la Foguera de Sant Joan de 1952

Figura 2. Esborrany de la Foguera de Sant Joan de 1952

Figura 3. Original de la Foguera de Sant Joan de 1952

Figura 4. Esborrany de la Foguera de Sant Joan de 1953

Figura 5. Esborrany de la Foguera de Sant Joan de 1954

També d'inicis dels anys cinquanta són la Casa d'Eivissa i la Casa de Menorca, fet que ens indica que ja abans de l'etapa de creixement turístic hi hagué un moviment poblacional cap a l'illa major. Això ens demostraria que tant a les Pitiüses com a Menorca les condicions de vida eren dures, hi mancava treball a l'agricultura i la indústria, mentre que a Mallorca hi hagué possibilitat

de trobar feina tot i que fos en el camp o en les ocupacions que en el sector serveis començaven a desenvolupar-se i consolidar-se.

Els anys en què sorgeixen aquestes primers associacions i els anys previs, d'arribada de la població, són anys de fam. Després de la guerra es va imposar un règim de racionament de queviures i autarquia. La manca de matèries primeres dificultava el manteniment o creació industrial. Entre les conseqüències hi trobaven l'economia submergida, l'estraperlo i també els moviments migratoris.

A més, l'Administració estatal no invertí gaire en crear empreses públiques a Balears. L'única acció a destacar va ser la construcció d'algunes obres d'infraestructures com el nou port de Palma. També es produïren algunes reformes urbanes¹⁹.

El permís per crear la Casa d'Eivissa el signaren José Rosselló Serra i Alberto Costa Fajarnés el juliol de 1953. Hi definien uns objectius culturals i recreatius i pretenien agrupar eivissencs i formenterers. El Govern Civil i el Ministeri de la Governació aprovaren la formació de la Casa d'Eivissa l'agost del mateix any i el mes de setembre els socis fundadors, en Junta General, constituïren la societat.

Capítulo 1 - Organización, Artículo 2: Esta asociación es apolítica y de carácter cultural, recreativo, patriótico y familiar, y tiene por objeto unir a todos los ibicencos, formenterenses y simpatizantes con nuestra "roqueta", para resaltar y enaltecer la unión entre todos sus componentes, mediante juegos lícitos y recreativos, en la lectura de libros y revistas morales y científicos, organización de festivales, excursiones familiares, folklore, etc²⁰.

En el cas de la Casa d'Eivissa ens ha quedat constància dels membres de diverses juntes directives. Podem destacar la continuïtat de les mateixes persones en el càrrec, amb alguns canvis de funcions, durant tota una dècada.

---

¹⁹ M. Á. Casasnovas, *Historia de les Illes Balears*, pp. 720-722.

²⁰ Estatuts de la Casa d'Eivissa. ARM - GC 1647/3157.

	1953	1955	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1964
President	José Rosselló Serra	José Rosselló Serra	José Rosselló Serra	José Rosselló Serra	José Rosselló Serra	Alberto Costa Fajarnés	Alberto Costa Fajarnés	Alberto Costa Fajarnés	Alberto Costa Fajarnés
Sots-president	Alberto Costa Fajarnés	Alberto Costa Fajarnés	Alberto Costa Fajarnés	Vicente Escandell Enseñat	Vicente Escandell Enseñat	Vicente Escandell Enseñat	Vicente Escandell Escandell	Vicente Escandell Escandell	Vicente Escandell Escandell
Secretari	Joan Escandell Roig	Joan Roig Ramon	Joan Roig Ramon	Joan Roig Ramon	Juan Escanell Roig	Juan Escandell Roig	Francisco Ferrer Ferrer	Jaime Ribas Marí	Jaime Rimas Marí
Sots secretari	José Roselló Montserrat	José Roselló Montserrat	Juan Prats Guevara	Juan Prats Guevara	Juan Guasch Clapés	Artuo Mercè Roig	Arturo Mercè Roig	Arturo Mercè Roig	Arturo Mercè Roig
Tresorer	Joan Guasch Clapes	Joan Guasch Clapes	Joan Guasch Clapes	Juan Guasch Clapés	Juan Roig Ramon	Juan Roig Ramon	Juan Roig Ramon	Juan Roig Ramon	Juan Roig Ramon
Sots tresorer	Antonio Juan Ramos	Antonio Juan Ramos	Antonio Juan Ramos	Antonio Juan Ramos	Antonio Juan Ramos	Antonio Torres ferrer	Antonio Torres Ferrer	Antonio Torres Ferrer	Antonio Torres Ferrer
Bibliotecari	Juan Castelló Guasch	Juan Castelló Guasch	Juan Castelló Guasch	Juan Castelló Guasch	Juan Castelló Guasch	Juan Castelló Guasch	Juan Castelló Guasch	Juan Castelló Guasch	Juan Castelló Guasch
Vocals	José Escandell Serra, José Ribas Torres, Sotero Prats Guevara, Miguel Marí Torres i Vicente Escandell Enseñat	José Escandell Serra, José Ribas Torres, Sotero Prats Guevara, Joan Roig Ramon i Vicente Escandell Enseñat	Vicente Escandell Enseñat, Sotero Prats Guevara, Antonio Torres Ferrer, Antonio Colomar, Jose Ribas Torres	Antonio Colomar Colomar, Sotero Prats Guevara, Antonio Torrer Ferrer, Arturo Roig, Juan Prats Guasch	Antonio Colomar Colomar, Antonio Torres ferrer, Arturo Mercè Roig, Juan Prats Guasch, Juan Prats Guevara	Antonio Colomar Colomar, Juan Prats Guasch, Jaime Ribas Marí, José Ribas Torres, Jose Juan torres	Antonio Colomar Colomar, Juan Prats Guasch, Jaime Ribas Martí, José Ribas Torres, Jose Juan Torres	Antonio Colomar Colomar, Juan Prats Guasch, José Juan Torres, Vicente Gallard Marí	Antonio Colomar Colomar, Juan Prats Guasch, Jose Juan Torres, Juan Pujadas Martín, Antonio Colomar Ferrer

Pel que fa a l'estat dels comptes, observem un progressiu augment dels ingressos i de les despeses, fet que es podria atribuir a un increment en el nombre de socis i a un major nombre d'activitats realitzades :

Total ingressos i despeses de la Casa d'Eivissa	Ingressos (en pessetes)	Despeses (en pessetes)
31 de desembre de 1954	14.391	7.928
31 de desembre de 1955	22.406	19.719
31 de desembre de 1956	19.723	17.356
31 de desembre de 1957	17.565	10.644
31 de desembre de 1958	26.797	22.478
31 de desembre de 1959	32.312	20.896
31 de desembre de 1960	49.786	42.432
31 de desembre de 1961	45.837	41.160
31 de desembre de 1962	44.010	35.340
31 de desembre de 1963	65.665	48.393
31 de desembre de 1964	56.536	54.092

La Casa de Menorca, igual que l'eivissenca, naixia l'estiu de 1953 i era aprovada pels organismes oficials el mes de setembre. En aquest cas l'impulsor fou Federico Delgado Olives, natural de Maó.

Casa de Menorca, Reglamento, Título I, Artículo 1º: En la ciudad de Palma de Mallorca y con domicilio provisional en el local que ocupa "La Asistencia Palmesana" (Plaza de la Paja 2), se constituye una sociedad de carácter recreativo y cultural que se denominará Casa de Menorca. Artículo 2: Serán fines de la Casa de Menorca: a) agrupar en su seno a los menorquines residentes en Mallorca, familiares de los mismos y a cuantas personas sientan simpatía por la isla de Menorca, fomentando entre ellos el espíritu de confraternidad y concordia (...) c) dar a conocer, ponderar, propagar y enaltecer las bellezas de Menorca, su esencia, su historia, sus virtudes espirituales y su folklore. d) Procurar por todos los medios que los hijos de Menorca que, por azares de la vida se encuentran alejados de su tierra que le vio nacer, encuentren en la casa de Menorca el calor y el amor necesarios como si se encontrasen en su propio terruño (...).

També podem fer un seguiment de les primeres Juntes Directives, observant una continuïtat entre els responsables i els càrrecs ocupats:

	1953	1956	1957	1958
President	Federico Delgado Olives	Ramon Sintes Gelabert	Ramon Sintes Gelabert	Ramon Sintes Gelabert
Sotspresident	Teodoro Victori Juan i Blas Llopis Faner	Teodoro Victori Juan i Jaime Petrus Quintana	Teodoro Victori Juan	Teodoro Victori Juan
Secretari	Manuel Vázquez Mercadal	Juan Salord Barceló	Jose Luís Pons Orfila	Jose Luís Pons Orfila
Sots-secretari	José Luis Pons Orfila	Jose Luís Pons Orfila	Francisco Fàbregues Prats	Francisco Fàbregues Prats
Tresorer	Sebastián Fàbregues Escudero	Sebastián Fàbregues Escudero	Sebastián Fàbregues Escudero	Sebastián Fàbregues Escudero
Comptador	Francisco Pico Manent	Francisco Picó Manent	Joan Pons Cardona	Joan Pons Cardona
Vocals	Luis Alemany Vich, José Casals Thomas, José Catchot Cardona, Bartolomé Fiol, Juan Raimundo Coll Cardona, Pedro Gernés Olives, Juan Rotger Florit	Blas Llopis Faner, Jose Catchot Cardona, Juan Rotger Florit, Antonio Fuster Fuster, Juan Gorrias Piris, Mateo Femenias Pons, Miguel Obrador Janer, Jose Riudavets Caules, Juan Pons Cardona, Pedro Gornés Olives, Francisco Fàbregues Prats	Juan Rotger florit, Juan Gorrias Piris, Blas Llopis Faner, Mateo Femenias Pons, Juan Salord Barceló, Antonio Fuster Fuster, Miguel Obrador Janer, José Riudavets Caules, Antonio Guasp Garcia, Miguel Triay Vidal Eliseo Sintes Andreu, José Mascaró Pasarius	José Catchot Cardona, Juan Rotger Florit, Juan Gorrias Piris, Blas Llopis Faner, Juan Salord Barceló, Miguel Obrador Janer, Antonio Guasp García, Miguel Triay Vidal, Eliseo Sintes Andreu, José Mascaró Pasarius, Matias Quevedo Bagur, Bartolomé Pons Sintes, Amado Valeriano Thomás

En voldríem destacar el nom de Josep Mascaró Passarius (Alaior 1923 - Palma 1996), cartògraf, historiador i publicista, dugué a terme una important tasca investigadora tant a Menorca com a Mallorca. Ha estat autor de diverses obres de referència com *Mapa General de Menorca* i *Mapa General de Mallorca*. Entre 1973 i 1974 va coordinar i editar *Història de Mallorca*, obra que comptà amb la col·laboració de nombrosos especialistes. La seva trajectòria fou reconeguda amb diversos premis com el Premi Jaume I, el Premi Josep Maria Quadrado, el Premi Ciutat de Palma, el guardó Joan Ramis, el Premi Josep Iglésies i el Josep Puig i Cadafalch, per les seves investigacions en la temàtica de la prehistòria i la seva divulgació²¹.

Pel que fa a l'estat dels comptes de la Casa de Menorca, ens permet conèixer algunes de les activitats que realitzaven. Per exemple, sabem que durant el 1955 publicaren un butlletí titular *Tramontana*, que realitzaren una excursió a Sóller i un homenatge a C. Laforet. A més s'encarregaven de les despeses de lloguer i llum. El 1956 fixaren la seva seu social al Carrer Arturo Rizzi, número 57²².

La Casa Regional Valenciana la trobem també al registre del Govern Civil. Fou fundada l'any 1956, quan el col·lectiu d'immigrants es reunia amb motiu de la Verge dels Desamparats, patrona de València. A Palma es reunien a l'església del Socors i anualment es trobaven en algun bar o restaurant per celebrar la festivitat. A finals del noranta van disposar de local propi, iniciaren una campanya per captar socis i organitzaren les primeres activitats com a associació consolidada, arribant a celebrar la "plantà" i "cremà" d'una falla, a més de les activitats típiques com sopars, ballades i excursions. Continuen celebrant la festa de la Verge dels Desamparats amb una missa, una desfilada, un concert i un dinar²³.

Els catalans residents a Mallorca, encapçalats per Miquel Ginard Terrassa i Jaime Estapé Marqués, fundaren el 1951 el Club Barcelona, una associació amb antecedents a l'època de la Segona República i que reapareixia amb caire cultural i esportiu:

Reglamento del Club Barcelona , Capítulo I - Objeto de la sociedad: Artículo 1º:
El objeto de la sociedad "Club Barcelona" que tiene su domicilio en esta ciudad, Calle Aragón número 67, es el de fomentar y propagar el amor al deporte en general, en sus distintas formas, buscando constantemente el mejor encauzamiento de la juventud para su desarrollo físico, al propio tiempo que se

²¹ "Josep Mascaró Passarius", *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Volum 10, p. 310.

²² ARM - GC 1647/3158.

²³ Ens basem en la plana web <<http://crcvm.blogspot.com.es/>>, (6 de gener de 2014) i en J. Pons Bosch – M. J. Sánchez de León Cotoner, "La immigració valenciana a Mallorca", p. 121.

procurará cuidar con todo celo la parte cultural, mediante conferencias, conciertos musicales, competiciones literarias, etc., para mantener en todo momento aquel equilibrio entre lo útil y lo práctico, conservando y fomentando la salud del cuerpo y del espíritu, tan necesarios hoy en día para preparar a la juventud a los continuos embates de la vida.

Junta Directiva del Club Barcelona – 1952	
President	Miguel Ginard Terrassa
Sots president	Jaime Estapé Marqués
Secretari	Pedro Gispert Morlans
Sotssecretari	Jose Torres Cañameras
Tresorer	Argimiro Collado Cudriello
Comptador	Matias Sampedro Aragón
Bibliotecari	Salvador Esteve Bauzá
Vocals	José Fabregat Giordadino, José Gispert Aguiló, Antonino Camps Camps, Juan Burgaya Castells, Carlos Folch Forment, Enrique Pujulà Teulera, José Lledó Ivars, José Planas Montanyá, Luciano Dot Baucells

Els informes sobre els antecedents sociopolítics dels membres de les diverses juntes directives ens serveixen per determinar que la major part dels directius eren de Catalunya, però també era possible trobar algun mallorquí, com Antoni Alorda Tous (junta directiva de 1954), algun asturià com Argimiro Collado Cudriello i fins i tot un home nascut a Bons Aires (Jose Gispert Aguiló), fet que ens situaria en la roda de moviments migratoris de l'Estat espanyol cap a Ultramar, les segones generacions i el retorn.

A finals de 1954, en assemblea general extraordinària, modifiquen els continguts dels estatuts amb l'objectiu de limitar el caràcter esportiu de l'associació i conferir major pes al aspectes culturals. També durant els primers anys canviaren la seu social a diversos indrets, com el Carrer Concepció o l'Avinguda Compte de Sallent, a Palma.

Tal i com demostren els estatuts dels comptes, des dels inicis fou una associació activa, amb una secció de futbol, de basquet, de ping-pong, una sala de teatre i una biblioteca. Podem considerar que l'agrupació catalana fou una de les més actives culturalment si ho comparem amb la resta del conjunt estudiat. Entre les activitats celebrades destacaven les Festes de la Verge de Montserrat i Sant Jordi, que servien per agermanar el casal amb els mallorquins amb un romiatge

a Lluç. Comptaren amb una secció de futbol, excursionisme, bàsquet, atletisme, ballet, etc. Però la secció més destacada fou la de teatre, que comptà amb un grup d'aficionats actiu que arribà a organitzar el concurs "Mingo Revulgo". Una altra de les seccions més actives fou la de cultura, ja que hi tingueren lloc conferències de personalitats com Francesc de Borja Moll.

El 1955 canviaren el nom pel de Casa Regional Catalana, especificant com ja hem vist a altres estatus que no guardaven cap intencionalitat política.

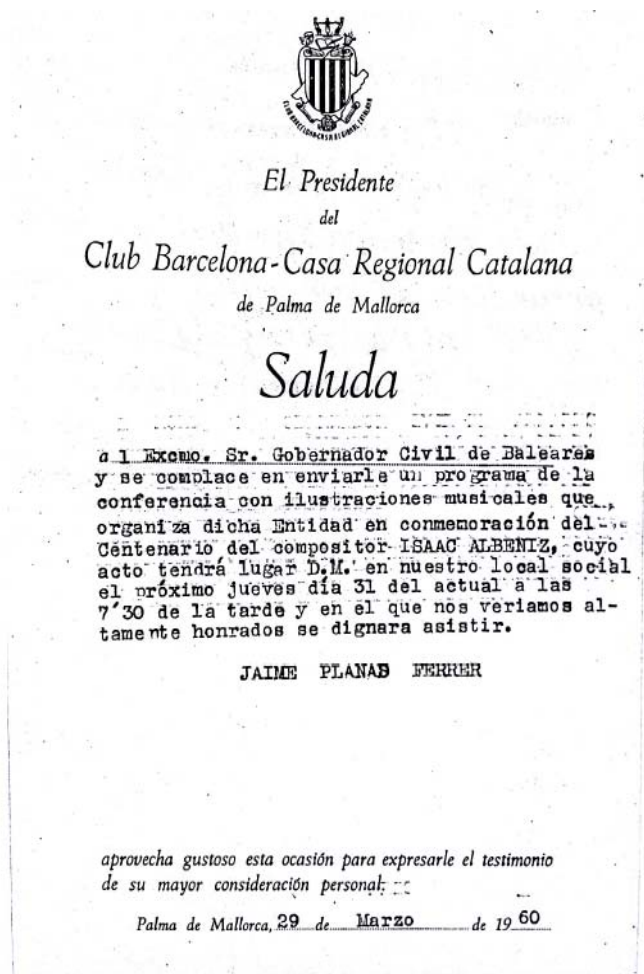
Estatutos, Capítulo 1, artículo 1: Esta entidad se denomina Club Barcelona - casa regional Catalana, cuyo objeto es el de agrupar a todos los catalanes residentes en la isla, acogiendo también a los no catalanes que simpaticen con los fines que persigue la entidad, la cual se registrá por los presentes estatutos. Artículo 2: Cumplirá las finalidad de carácter cultural y educativo por medio de conferencias científicas y artísticas, recitales poéticos y literarios, conciertos de música y canto, folklore y declamación, teniendo todo ello carácter gratuito.

Durant els anys seixanta fou president Jaume Planas Ferrer (imatge de la invitació al Governador Civil amb motiu de la conferència del centenari del naixement d'Isaac Albeniz), qui impulsà el caràcter cultural i benèfic. S'incrementaren les representacions teatrals, cicles de cinema i aules de poesia, teatre i novel·la²⁴. La Casa Regional Catalana comptà també amb una publicació, *La Balanguera*.

El 1974 van canviar el nom pel de Casa Catalana. El 1985 fou elegit president Josep Planas Montanyà²⁵ (Cardona, Catalunya - 1924), reconegut fotògraf i resident a Palma des de 1945. Col·laborà amb Televisió Espanyola entre 1960 i 1973 i entre els seus amics hi figuraren Joan Miró. Autor d'exposicions individuals a París, Figueres, Barcelona o Lluçmajor, entre d'altres indrets. També féu incursions al cinema i col·laborà a revistes com *Serra d'Or*. Fill predilecte i Medalla d'Or de Cardona, ha estat sens dubte un personatge de referència entre la societat mallorquina.

²⁴ ARM - GC 1646/3121.

²⁵ "Josep Planas Montanyà", a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Volum 13, p. 173.

Arribada la democràcia la Casa Catalana atorgava els premis Ars Magna en reconeixement a la trajectòria d'un professional català a Mallorca i d'un mallorquí a Catalunya²⁶. La Casa Catalana tancà les seves portes el 2011²⁷.

²⁶ J. Pons Bosch, "La immigració catalana a Mallorca", pp. 134-136; i "Casa Regional Catalana" a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Volum 3, p. 196.

²⁷ "La Casa Catalana ha de rodar clau", de Jacint Planas i Santmartí a *Diario de Mallorca*, 30 d'octubre de 2011. <<http://www.diariodemallorca.es/opinion/2011/10/30/casa-catalana-rodar-clau/716109.html>> Consultat dia 6 de gener de 2014. Jacint Planas Sanmartí fou sots president i president de la Comissió de Cultura de la Casa Catalana de Mallorca. Planas nasqué a Barcelona el 1935 i després de la Guerra Civil la seva família fixà la residència a Mallorca. Periodista de formació i professió, ha col·laborat extensament amb el diari *Última Hora*, *Diario de Mallorca*, *Ràdio Mallorca*, *Radio Popular* i *Antena 3*. Durant la transició fou cap del gabinet d'informació d'Unió de Centre Democràtic i assessor del secretari d'estat per a la informació. Ha guanyat diversos premis de periodisme. Més informació a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Volum 13, p. 174.

Cronològicament podríem parlar ara del Centre Aragonès de Palma de Mallorca, creat el 1979 quan un grup d'aragonesos residents a l'illa volgueren unir-se per tal de mantenir els costums i l'estima cap a la seva terra d'origen. Es van inscriure al registre de les Comunitats Aragoneses de l'Exterior el 10 de juliol de 1979 i entre les activitats destacarien les culturals (sobretot conferències) i esportives. El folklore seria un altre dels puntals bàsics. En aquest cas el grup folklòric del centre actua en les festivitats més importants, com el Pilar²⁸.

Les publicacions periòdiques són una altra font d'estudi de l'associacionisme. En aquest cas els resultats ens permeten avançar cronològicament fins a la dècada dels vuitanta i noranta, de manera que observem una continuïtat en l'associacionisme dels immigrants peninsulars residents a Mallorca en l'etapa que aniria del franquisme a la transició i la consolidació democràtica.

Parlem ara del Centre Asturià de Mallorca, que va néixer el 1988 a la Casa Blanca (Palma). Es mantenen els objectius de socialització, culturals i recreatius. Aquest cas ens permet parlar d'un fenomen més recent, que és de la duplicació d'entitats. El 1993 una part dels socis es varen escindir i constituïren a Inca la Casa Regional Asturiana, amb activitats similars, com classes de ball, de xeremia i gastronomia asturiana²⁹.

El primer centre asturià impulsà una publicació titulada *El Garabatu. Boletín informativo del Centro Asturiano de Mallorca*. El primer número aparegué el mes de març de 1994 en format DIN A4, s'escrivia en castellà i bable i no tenia periodicitat fixa. A les seves pàgines hi havia informació sobre activitats relacionades amb Astúries, com exposicions d'art, festes populars, concursos fotogràfics, col·loquis, excursions, etc. També hi trobem gastronomia, relats de viatges, reportatges sobre pobles asturians i fins i tot informació d'assessoria fiscal. En el número 4 (febrer de 1995) hi especifiquen l'equip de direcció, compost per Manuel Alfonso Rodríguez (cap d'edició), José M. Menéndez Cueto (director, cap de redacció i maquetació), Manuel Alfonso Rodríguez, Manuel Acebal Fernández i Miguel Martínez Martínez (publicitat) i Ángel Acebal Muñiz i Manuel Acebal Fernández (impressió gràfica)³⁰.

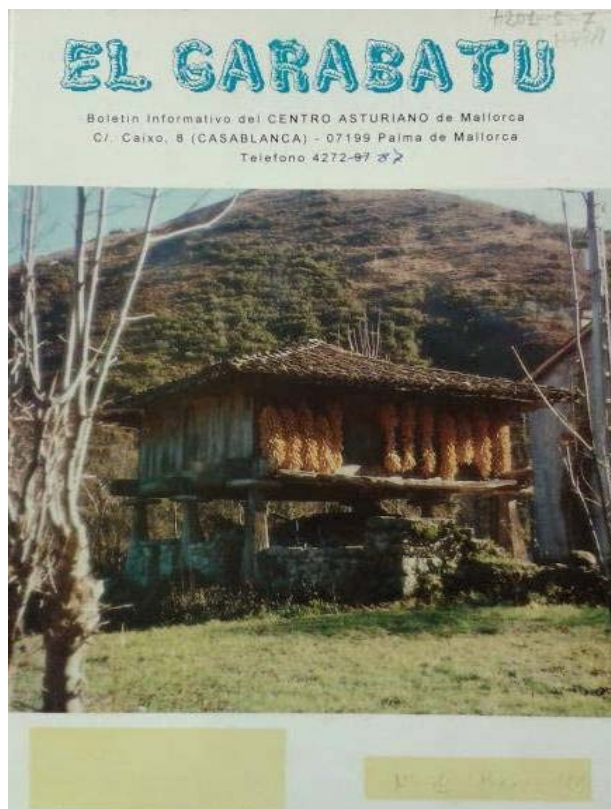
---

²⁸ Informació extreta de

<http://www.memoriadelasmigracionesdearagon.com/casas_1.php?casas_id=41> (17 de desembre de 2014).

²⁹ M. Santana Morro, "La immigració d'Asturians a les Illes Balears", p. 151.

³⁰ Podem trobar la publicació (col·lecció no completa) a l'Heremoteca de la Biblioteca Bartomeu March.

El Centro Gallego de Mallorca es fundava el 1986 amb la finalitat de:

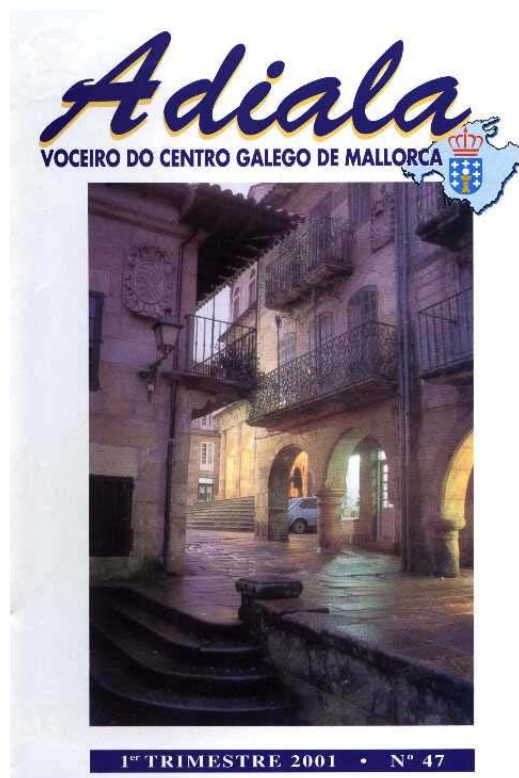
Crear una prolongación de Galicia en Mallorca hermanando a los gallegos de esta zona (...), prestar en la medida de los posible, asistencia moral y material a los gallegos necesitados, sean o no socios (...), desarrollar conferencias, especialmente aquellas que se refieran a los valores gallegos o tengan relación con ellos (...).

A més d'aquests objectiu també hi havia en la seva fundació una finalitat cultural i recreativa, com demostraria l'existència d'un bar-restaurant especialitzat en gastronomia gallega. Des del punt de vista cultural destacaria la biblioteca i el teatre del centre, així com la *Setmana Cultural Das Letras Galegas* (amb exposicions de pintura i literatura, conferència, concursos de redacció juvenil...), la Trobada de *Chirimieriros y gaiteiros* amb la participació del grup *Anaquiños* o la festa de l'Apòstol Santiago i Dia de Galicia (25 de juliol)³¹. Destacarem també la publicació des de 1989 d'*Adiala Voceiro do Centro Galego de*

³¹ Informació extreta de <<http://cgmallorca.galiciaaberta.com>> dia 6 de gener de 2014.

Mallorca, fundada per Luis Fernández Pombo i redactada en castellà i gallec. La publicació compta amb una història certament consolidada, i els seus números inclouen informació sobre les activitats del centre i també hi ha notícies de Galícia.

La Casa de Castella – La Manxa a Mallorca és ja un exemple d'associacionisme en la dècada dels anys noranta. Amb l'objectiu d'aglutinar-se com a col·lectiu per tal de mantenir els costums de la regió de procedència i donar-se a conèixer a Mallorca, el 1999 es fundà aquesta casa regional. Molts dels socis eren d'Hellín, on la població es dedicava a la indústria de l'espart. En la majoria de casos funcionaren les xarxes migratòries, és a dir, familiars o coneguts ja residents a l'illa atragueren els nous immigrants a l'illa³².

La Casa Regional de Castella i Lleó aprovà els primers estatuts el 21 de desembre de 1989 i fou registrada en el Govern Balear el 5 de gener de 1990. El domicili social actual es troba a Son Fuster (Palma) i compta amb 125 socis més les corresponents famílies, de manera que s'hi aglutinen unes 500 persones. Té com a objectiu promoure la integració dels immigrants així com conservar la seva identitat, divulgant la cultura, tradicions i valors de la comunitat a les

³² M. A. Manresa – M. Mas, "El corrent immigratori de Castella - La Manxa", p. 62.

Balears. Sense ànim de lucre, tracta de promoure la cultura, tradicions i història de Castella i Lleó a Mallorca³³. Entre les activitats que es realitzen, des de la Junta Directiva ens assenyalen que el nombre de tallers s'ha vist limitat, a causa de la despesa i la manca de subvencions de caire governamental. Actualment es manté un taller de jotes i un de brodats. Això no obstant es continuen reunint per commemorar els patrons de les diverses províncies de la comunitat autònoma i disposen d'un grup teatral anomenat *Calema* i un grup folklòric anomenat *Gentes del Duero* molt actius. També tenen un equip de futbol 7 i totes les setmanes es reuneixen per dinar o sopar i jugar al mus, parxís, dominó i *guiñote*. Els dinars i sopars també tenen lloc al centre, on hi ha un restaurant amb gastronomia típica. Entre les activitats culturals destaquen també les conferències, que celebren mensualment gràcies al fet que entre els seus socis hi ha metges, advocats, etc. L'objectiu com en la resta de casos és promoure i donar a conèixer Castella i Lleó a la societat illenca, a més de reunir-se com a col·lectiu identificat per origen o simpatia amb la comunitat³⁴.

L'any 1990 començà a funcionar a Felanitx la primera Casa d'Extremadura a Mallorca. Amb més de 500 socis, l'associació va néixer amb l'objectiu d'agrupar a totes aquelles persones amb vinculació amb Extremadura i promoure activitats de tipus social, cultural, recreatives o benèfiques. S'hi han realitzat, a títol d'exemple, classes de ball, de pintura i de català. S'exclou qualsevol acció política³⁵.

La comunitat extremenya resident a Mallorca també disposa de la Casa d'Extremadura a Son Servera i Cala Millor fundada el 2005. Editaren una revista i treballaren en benefici de les Ambaixades Tecnològiques d'Extremadura, un projecte iniciat el 2007 en el si de diverses associacions d'extremenys situades arreu de la geografia estatal³⁶. Aquest projecte d'ambaixades tecnològiques significa que Internet se suma al teixit associatiu com una nova eina. Hem de tenir en compte que les formes d'associacionisme canvien tal i com ho fa la societat, i en aquesta etapa de desenvolupament tecnològic els estris digitals modifiquen les pautes de comunicació.

La Casa Basca (Euskal Etxea Mallorca) és un dels centres d'immigrants de l'Estat espanyol residents a les illes Balears més recents. Va aparèixer el 1996 amb una concepció col·lectiva més de país que no de regió. Entre els socis

---

³³ Informació extreta de <<http://www.casacylbaleares.com>> (6 de gener de 2014).

³⁴ Entrevista telefònica amb Constantino Carlo, president de la Casa Regional de Castella i Lleó, dia 7 de gener de 2014.

³⁵ Informació extreta de <<http://casadeextremaduraenmallorca.blogspot.com.es/>> (6 de gener de 2014).

³⁶ Revista digital de la Casa d'Extremadura a Son Servera i Cala Millor extreta de <<http://www.muveex.es/>> (7 de gener de 2014).

també hi trobem navarresos i les activitats són també de caire recreatiu i cultural: sopars o mostres gastronòmiques, cursos d'euskera i partides i tornejos de mus (un joc d'atzar cohesionador per a la comunitat) són alguns dels exemples³⁷.

Un any més tard els càntabres residents a Mallorca començaren a reunir-se i a impulsar la idea de crear una Casa de Cantàbria, que neix el 22 de maig de 1998. Reunits a l'Ajuntament de Calvià inicien una nova etapa de difusió de la seva cultura a l'illa. La primera junta directiva la presidí Carlos González González, acompanyat per Rosario Berían Polo, Alfonso Quijano Terán, Rosa Hidalgo Cisneros, Alfonso Jesús Terán Pinedo, i José Félix Fernández Mallo. El 1999 participaren per primer cop a la trobada de cases regionals de Mallorca que se celebra anualment. Des del 2001 disposen d'un local propi on tenen lloc les assemblees, les trobades setmanals i les festivitats singulars com el Dia de Cantàbria. L'any 2008 renovaren la junta directiva, presidida per Inmaculada San Emeterio i formada per Licesia Formoso, Ghislaine Meyer, Emilia Badiola, Marisa Diego, Rosario Berían, Luis Ortiz, Mª Carmen Mons, Manuel Pedraja, Natividad de Grado, Amparo Rodríguez, Daniel Cazón i Carlos González. Les activitats principals se centren en la celebració del Dia de la comunitat, la celebració de Nuestra Señora Bien Aparecida, o la trobada anual de Cases Regionals que organitza el govern autonòmic de les Balears. No manquen les trobades gastronòmiques, els jocs de taula i els col·loquis. Els darrers anys han anat formant una biblioteca de temàtica càntabra (pobles, rutes, història, novel·la...) i també de les Balears, per a que tots els interessats puguin conèixer millor la terra on viuen. És també recent el cor, que s'ocupa de difondre el cançoner típic.

Com a símbol d'integració celebren les típiques matances de porc, adaptant els embotits propis de Cantàbria al clima mallorquí. L'objectiu principal és servir de nexa d'unió dels càntabres residents a les illes, d'ajuda als qui arriben, en definitiva, d'acolliment.

Existeixen altres centres regionals com la Casa Cultural Andalusia a Pollença, a Calvià, de Balears, del Llevant mallorquí, Centre Cultural Aires d'Andalusia o la Federació d'entitats i centres andalusos de Balears, així com l'Hogar Canari. Tal i com observem el col·lectiu andalús és un dels més actius en l'actualitat, fet raonable ja que també aporten importants contingents de població.

---

³⁷ M. Santana Morro, "La immigració d'Asturians a les Illes Balears", pp. 155 - 156.

4. Conclusions

Aquest article no pretén ser una aproximació exhaustiva a la història i evolució de totes i cada una de les associacions d'immigrants de l'Estat espanyol. El nostre objectiu ha estat aconseguir una visió panoràmica de dos temes cabdals per a la societat com són el moviment associatiu i la immigració. Estudiar cas per cas l'origen i evolució de cada una de les agrupacions ha de ser objecte d'un estudi molt més profund, i ha de comportar necessàriament el descobriment de nova documentació. No s'haurien d'oblidar en cap cas les fonts orals. El resultat seria un treball d'investigació sobre sociabilitat que no hem pretès en cap cas realitzar amb aquesta primera aproximació.

Això no obstant podem extreure algunes reflexions. Cal dir que existeix un moviment associatiu entre els col·lectius immigrants ja des dels anys cinquanta, en plena dictadura franquista. El control polític no va impedir la creació de cases i centres regionals, tot i que determinà el tipus d'activitats permeses. En aquestes empreses hi participaren personatges importants de la intel·lectualitat de les illes, com Josep Planas Montanyà, Jacint Planas Santmartí o Juan Castelló Guasch.

En els temps de democràcia s'han seguit creant associacions d'immigrants i no han perdut el caire cultural i recreatiu. La recreació de les tradicions, festivitats o gastronomia del lloc d'origen són elements aglutinadors per a la comunitat immigrant, que manté sempre trets identificatius propis malgrat formar part d'una mateixa estructura estatal.

Resulta important, per sobre dels tipus d'activitats realitzades, l'existència i continuïtat d'un associacionisme entre les diverses comunitats immigrants de l'Estat espanyol, ja que han enriquit el teixit social de Mallorca, han pogut donar-se a conèixer com a col·lectiu i han pogut interrelacionar-se amb altres associacions, així com el conjunt de la societat illenca.

Les associacions representen un mode de sociabilitat i de manteniment dels trets identificatius prou important com per a ser objecte d'amplis estudis.

5. Bibliografia i fonts

Bibliografia

- Alenyar, Miquel. "Economia, llengua i immigració a les Balears", a *Les migracions. Quaderns "Cultura fi de segle"*, Palma, Ajuntament de Palma, 1989.
- Benítez, Josep. "El turisme als anys 60", a *Memòria viva. Mallorca des de la mort de Franco fins avui, 1975 – 1995*, Palma, Promomallorca, 1995, pp. 39-41.

- Casanovas, Miquel Àngel. *Historia de les Illes Balears*, Palma, Editorial Moll, 2008.
- Company, Arnau – Ripoll, Antònia – Serra Busquets, Sebastià. “Mallorca: de l'emigració a la immigració”, a *Estudis Baleàrics* núm. 51: *Societats, ideologies i moviments socials*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 1995, pp. 139-161.
- Escartín, Joana Maria – Manera, Carles. “Notes sobre la conjuntura econòmica de la Transició política espanyola, 1973-1985”, a Antoni Marimón - Sebastià Serra Busquets (coords.), *La Transició a les illes Balears*, Palma, Simposi 25 anys IEB, Institut d'Estudis Baleàrics, 1998, pp. 131-140.
- Gran Enciclopedia de Mallorca*, Inca, Edicions Promomallorca, 1989-1991 (diversos volums).
- Manresa, Maria Antònia – Mas, Margalida. “El corrent immigratori de Castella - La Manxa”, a Jordi Pons Bosch - Sebastià Serra Busquets (eds), *Història de la immigració de l'Estat Espanyol a les Illes Balears*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 2005, pp. 55-63.
- Migracions a les Illes Balears. Demografia 1997*, Palma, Govern Balear, Conselleria d'Economia i Hisenda, Direcció General d'Economia, Institut Balear d'Estadística, 1999.
- Pons Bosch, Jordi - Sánchez de León Cotoner, María José. “La immigració valenciana a Mallorca”, a Jordi Pons Bosch - Sebastià Serra Busquets (eds), *Història de la immigració de l'Estat Espanyol a les Illes Balears*, pp. 111-121.
- Pons Bosch, Jordi. “La immigració catalana a Mallorca”, a Jordi Pons Bosch - Sebastià Serra Busquets (eds), *Història de la immigració de l'Estat Espanyol a les Illes Balears*, pp. 123-136.
- Pons Bosch, Jordi – Serra Busquets, Sebastià (eds.). *Història de la immigració de l'Estat Espanyol a les Illes Balears*, pp. 11-29.
- Quaderns d'Estadística*, núm III: *Les migracions a les Illes Balears*, Govern Balear, Palma, 1989.
- Ripoll, Antònia. “El turisme als anys 50”, a *Memòria viva. Mallorca des de la mort de Franco fins avui*, pp. 27-29.
- Santana Morro, Manel. “La immigració d'Asturians a les Illes Balears”, a Jordi Pons Bosch - Sebastià Serra Busquets (eds), *Història de la immigració de l'Estat Espanyol a les Illes Balears*, pp. 147-151.

Fonts digitals

- Blog La Foguera de Tabarca, <<http://lafogueradetabarca.blogspot.com.es>>, darrera consulta: 4 de gener de 2014.
- Casa Regional de la Comunidad Valenciana de Mallorca, <<http://crcvm.blogspot.com.es/>>, (6 de gener de 2014).

Diario de Mallorca, < <http://www.diariodemallorca.es/> >, darrera consulta: 6 de gener de 2014.

Memoria de las Migraciones de Aragón, <<http://www.memoriadelasmigracionesdearagon.com>>, (6 de gener de 2014).

Centro Galego de Mallorca, <<http://cgmallorca.galiciaaberta.com>>, (6 de gener de 2014).

Casa de la Comunidad de Castilla y León en Baleares, <<http://www.casacylbaleares.com>>, (7 de gener de 2014)

Casa de Extremadura en Mallorca, <<http://casadeextremaduraenmallorca.blogspot.com.es/>>, (6 de gener de 2014).

Museo Virtual de la Emigración Extremeña, < <http://www.muveex.es/> >, darrera consulta: 7 de gener de 2014.

Blog Hogar Canario en Baleares, <<http://hogarcanarioenbaleares.blogspot.com.es/>>, (7 de gener de 2014).

Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT), < <http://ibestat.caib.es/ibestat/inici> >, (14 de desembre de 2014).

Fonts d'arxiu i hemeroteca

Registre del Govern Civil de l'Arxiu del Regne de Mallorca.

Hemeroteca digital ABC.

Hemeroteca de la Biblioteca de la Fundació Bartomeu March.

6. Curriculum vitae

Llicenciada en Història a la Universitat de les Illes Balears (UIB, 2009), Màster en Història Contemporània a la Universidad Complutense de Madrid (2010) i Màster en Formació del Professorat a la UIB (2011).

Actualment realitza el doctorat en Història a la UIB i és becària de Formació del Professorat Universitari (FPU) del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

És membre del Grup d'Estudi de la Cultura, la Política i la Societat al Món Contemporani (UIB) i del Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat, la Comunicació i el Pensament contemporani de l'Institut de Recerca i Innovació Educativa (IRIE). Forma part del consell executiu i secretaria tècnica del Centre d'Estudis i Documentació Contemporània de la UIB.

